

ISTAKNUTE ŽENE JEVREJSKOG POREKLA

EVROPSKI DAN JEVREJSKE KULTURE 2014
JEVREJSKA OPŠTINA PANČEVO

Evropski dan jevrejske kulture 2014.

**ISTAKNUTE ŽENE
JEVREJSKOG POREKLA**

Jevrejska opština Pančevo

HAVA (EVA)

"Majka svemu živom"

U Knjizi Postanja (heb. *Berešit*) stoji da je šestog dana stvaranja sveta Bog stvorio Adama, prvog čoveka, od praha zemaljskog. Etimologija reči *adam* pokazuje povezanost sa hebrejskim rečima *adama* (zemlja) i *adom* (crveno), što bi značilo da je čovek (heb. *iš*) stvoren od crvene zemlje ili gline. Dalje se kaže da je Bog pustio na Adama tvrd san i uzeo mu jedno rebro od kojeg je sačinio ženu (heb. *iša*). Tek pošto su pojeli zabranjeno voće, što prema jevrejskoj tradiciji može biti grožđe, smokva, pšenica ili etrog¹, ali ne jabuka, "Adam je dao svojoj ženi ime Hava, zato što je ona mati svima živima".²

Prema Kabali³ postoje tri osnovna koncepta povezana sa hebrejskim imenom Hava. Prvi, pomenut, nalazi se u Knjizi Postanja gde je ona *majka svemu živom* (heb. *em kol haji*). Drugo objašnjenje imena Hava odnosi se na povezanost sa hebrejskom reči *havaja*, što znači *iskustvo*. Hava nije samo *majka svemu živom*, već predstavlja i *iskustvo života*. I treće objašnjenje dolazi iz stiha: "I noć noći obznanjuje spoznajju"⁴ gde hebrejska reč *jehaveh*, odnosno *obznaniti, otkriti*, takođe je povezana sa reči Hava.

Iz svega navedenog može se zaključiti da je Hava, prva žena, kroz iskustvo kao otkrovenje i kroz otkrovenje kao iskustvo, majka života. Ona oblikuje i razvija bezobličnu materiju, noseći nov život unutar sebe sve dok ne bude bio spreman da se rodi. Međutim, proces materinstva se ne završava rođenjem. Ona nastavlja da neguje novo rođeno biće, kako fizički, tako i emocionalno i duhovno, pomažući mu da se razvije i iskusi svoj krajni izraz, svoje otkrovenje. Takva uloga žene savim zaslužno opravdava naziv *majka svemu živom*.

---

¹ Plodovi citrusa

² Knjiga Postanja 3:20

³ Kabala je jevrejsko mistično učenje koje smatra da Biblija u sebi krije sve tajne univerzuma. Prva kabalistička knjiga Sefer Jecirah, napisana je u 3. veku i objašnjava stvaranje sveta putem mistične simbolike deset brojeva i 22 slova hebrejskog pisma. Zohar, komentar Biblije nastao u 13. veku, je najvažniji izvor kabalističkog učenja.

⁴ Psalm 19:3

Literatura:

1. Adam and Eve, The first human beings are banished by God, David Mandel, www.myjewishlearning.com
2. In the Image of God: A Feminist Commentary on the Torah, Judith S. Antonelli, www.books.google.rs
3. <http://www.aish.com/search/?page=3&totalPages=3&type=Article+Content&keywords=chava>

PRAMAJKA SARA

"Tri imena kao simbol duhovnog uzdizanja"

Život Sare, pramajke jevrejskog naroda, počinje u jedanaestom poglavlju Knjige postanja (heb. *Berešit*), u trenutku kada je Avram uzima za svoju ženu: "I oženi se Avram i Nahor, i ženi Avramovoj beše ime Saraj, a ženi Nahorovoj ime Milka, kći Harana, oca Milke, i oca Jiske".¹ Iz stiha se jasno vidi da nema pomena oblika imena Sara po kome je ona vekovima unazad prepoznatljiva.

Raši, srednjovekovni komentator Talmuda², objašnjava da se ime Jiska, koje doslovno znači *gledati*, odnosi na Saraj. U rabinskoj literaturi postoje dva objašnjenja zašto je Sara u početku nosila ime Jiska. Kao prvo, kaže se da je rođena blagoslovena sa božanskim nadahnućem. Kao drugo, da je bila izuzetno "lepa za gledati". U prvom, duhovnom značenju, Sara je svesna sebe, što jasno utiče na način na koji ona doživljava svet, dok se drugo odnosi na to kako nju doživljava okolina. U trenutku kada je odrasla, i postala svesna značaja skromnosti, nije želela da bude predmet posmatranja radi svoje lepote. Tog trenutka dolazi do promene imena, Jiska postaje Saraj. Doslovno značenje novog imena je "moja princeza", što upućuje i na to da ona započinje lozu plemstva iz koje će se izroditi jevrejska nacija. Već u sledećem stihu, koji se nadovezuje na obznanu da Saraj postaje Avramova žena, iz Tore saznajemo da je nerotkinja. Jedno od tumačenja kaže da je Sara dugo bila bez dece kako bi Avram i ona bili posvećeni jedno drugom u naporima da rašire veru u jednog Boga među ljudima.

Dalja priča o Sari i Avramu teče prateći njihov život u Kanaanu. Najupečatljiviji dokaz poštovanja i vere u Božiju odluku da Avramov rod bude zečetnik nove nacije, Saraj je pokazala u trenutku kada mu svoju sluškinju, Misirku Hagaru, daje za ženu, kako bi mu rodila dete.

Oblik imena Saraj zadržan je sve do trenutka kada Bog zapoveda Avramu: "I još reče Bog Avramu: a Saraj ženu svoju ne zovi više Saraj nego neka joj bude ime Sara".³ Kao odgovor na istrajnost i poslušnost Bog je nagrađuje porodom u devedesetoj godini: "I Avram nadenu ime sinu koji mu se rodi, kojeg mu rodi Sara, Isak".⁵ Sa konačnom promenom imena i rođenjem

---

¹ Knjiga Postanja 11:29

² Talmud – zbirka rasprava koju su vodili rabini o jevrejskom pravu, etici, običajima i istoriji.

³ Knjiga Postanja 17:15

⁵ Ibid 21:3

nastavljača loze praoca Avrama, dostigla je status "princeze", ne samo svoga doma, već i svoje nacije.

Kraj Sarinog života je zagonetan. Iz biblijskog teksta saznajemo samo da: "Požive Sara sto i dvadeset i sedam godina, to su godine Sarinog veka. I umre Sara u Kirjat Arbi, što je Hebron, u zemlji Kanaanskoj, i Avram dođe da ožali Saru, i plače za njom."⁶

---

⁶ Ibid 23:1,2

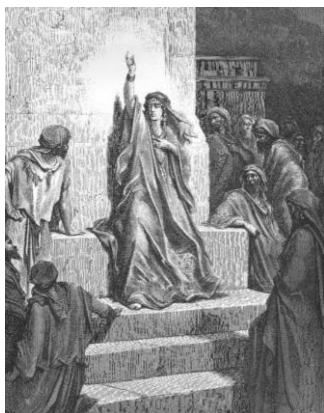
Literatura:

1. The Three Faces of Sarah, Nechama Rubinstein,
www.chabad.org/theJewishWoman/article_cdo/aid/765186/jewish/The-Three-Faces-of-Sarah

PROROK DEBORA

"Nesta sela u Izrailju, nesta ih, dokle ne nastah ja, Devora, dokle ne nastah majka Izrailju"¹

Priča o Debori, proroku i sudiji, odvija se u vreme kada jevrejska nacija ulazi u novo poglavlje svoje istorije. Bez autoriteta vođe, pod uticajem neznabožačkih sunarodnika u Kanaanu, Jevreji su doživeli duhovni i moralni pad što svedoče biblijski stihovi: "U to vreme ne beše cara u Izrailju: svaki činjaše što mu beše drago."²

Videvši da se njegov narod odvojio od učenja Tore, Bog je rešio da ga kazni i preda u ruke kanaanskom caru Javinu i Sisari, glavnokomandujućem njegove vojske. Posle dvadeset godina patnje i ugnjetavanja jevrejskog naroda sledi priča o Debori stihovima: "U to vreme Devora proročica, žena Lafidotova, suđaše

Izrailju. I Devora stanovaše pod palmom između Rame i Vetilja u gori Jefremovoj, i dolazahu k njoj sinovi Izrailjevi na sud."³ Iako je po jevrejskom zakonu ženama bilo zabranjeno da budu sudije, njoj je to pravo dato zahvaljujući nepokolebljivosti i istrajnosti u poštovanju zakona Tore. Narod je primala pod otvorenim nebom, gde su svi mogli da je vide i čuju, ne kršeći zabranu *jihud*, odnosno osamu sa suprotnim polom. Sve je zasenjivala svojom mudrošću i izuzetnim besedništvom. Takođe, ne čudi da nosi takvo ime, jer ono u svojoj osnovi sadrži hebrejska slova *dalet*, *bet* i *reš*, koja su istovremeno koren reči *dvora*, odnosno *pčela* i reči *dibur*, što znači *govor*.

Biblijska priča dalje otkriva Deborine proročke sposobnosti. Ona poziva jevrejskog vojnika Baraka da sakupi narod na gori Tavor i povede bitku protiv moćnije vojske kralja Javina: "Jer ću dovesti k tebi na potok Kison Sisaru, vojvodu Javinova i kola njegova, i ljudstvo njegovo, i predaću ga tebi u ruke."⁴ Barak odbija da preuzme sam ovaj zadatak na sebe i poziva Deboru da pođe sa njim. Ona ga upozorava rečima: "Ja ću ići sa tobom, ali nećeš imati slave na putu kojim ćeš ići, jer će ženi u ruku dati Gospod Sisaru."⁵ Tako je i bilo. U trenutku kada su se

---

¹ Knjiga o sudijama 5:7, (heb. *Sefer Šoftim*)

² Ibid, 17:6

³ Ibid, 4:4-5

⁴ Ibid, 4:7

⁵ Ibid 4:9

sastale dve vojske, Bog je poslao kišu koja je bojno polje pretvorila u blato. Neprijateljska vojska je poražena, dok je Sisara pobjegao u šator svog prijatelja Evera i njegove žene Jael. Posle obilne gozbe koju su mu priredili domaćini, Sisara je utonuo u tvrd san. Za to vreme Jael je kolcem od šatora probola Sisarinu slepoočnicu i time ga usmrtila.

Njegovom smrću protivnička vojska je doživela, za ono vreme, jedno od najtežih poniženja. Pobjeda je izvojevana rukom žene: "Tako pokori Bog u onaj dan Javina cara Hananskog pred sinovima Izrailjevim. I ruka sinova Izrailjevih bivaše sve teža Javinu caru Hananskom, dokle ne istrebiše Javina cara Hananskog."⁷

Zahvaljujući Deborinoj mudrosti, proročanskim vizijama datim od Boga, a pre svega požrtvovanosti kakvu samo "majka" može imati za svoju "decu", jevrejski narod je živio narednih četrdeset godina u miru.

Slavna pobjeda opevana je u stihovima poznatim kao *Deborina pesma*. Smatra se da su stihovi napisani u 11. veku pre nove ere, što ih čini jednim od najstarijih delova Biblije.

---

⁷ Ibid 4:24

Literatura:

1. Women in the Bible, Dina Coopersmith,
www.aish.com/jl/b/women/Women-in-the-Bible-7-Devorah.html?s=rab

GERTI TEREZA KORI (GERTY THERESA CORI)

(Prag 1896 – Njujork 1957)

**Nobelova nagrada za fiziologiju / medicinu dodeljena joj je 1947. za
"otkriće toka katalitičke konverzije glikogena"**

1/2 nagrade ravnopravno je delila sa svojim mužem, Karlom Fridrihom Kori

Njena posvećenost nauci, intelektualni integritet, odvažnost i profesionalizam u traženju odgovora na nerešena pitanja u oblasti biohemije, fiziologije i metaboličkih procesa šećera (ugljenih hidrata) u ljudskom organizmu doveli su do novog razumevanja mnogih bolesti, pre svega dijabetesa. Tokom celog života istraživanja je radila zajedno sa mužem.

Bila je prva žena u Americi koja je za nauku dobila ovu nagradu, a treća po redu kojoj je ovo najveće priznanje ikad do tada dodeljeno. Zbog značaja otkrića, jedan krater na Mesecu nazvan je po njoj.

Rođena je u porodici koja je pripadala višoj srednjoj klasi. Otac Oto Radnic bio je hemičar i radio je kao direktor u šećerani. Školovala se u privatnim školama, a sa šesnaest godina, pod uticajem ujaka, profesora pedijatrije, odlučila je da studira medicinu. Na studijama je upoznala Karla Ferdinanda Korija. Imali su ista interesovanja, skijanje, planinarenje i laboratorijski istraživački rad. Tokom Prvog svetskog rata, kada je Karl mobilisan, oboje prekidaju školovanje. Diplomirali su medicinu 1920. Iste godine objavili su rezultate svojih početnih istraživanja i stupili u brak. Imali su jednog sina.

Gerti Kori prvi posao dobija u dečijoj bolnici u Beču. Već 1922, pod pretnjom narastajućeg antisemitizma, emigrirala je u SAD. Zaposlila se u Bufalu, u državi Njujork, kao asistent-patolog u institutu za maligna oboljenja na kojem je radio i Karl, koji je emigrirao nekoliko meseci pre nje. Vrlo brzo je unapređena u asistenta-biohemičara.

Bračni par Kori je svoj istraživački rad usmerio na metabolizam ugljenih hidrata i u periodu 1922–1931 objavili su osamdeset naučnih radova. Toliko su se dopunjavali i razumevali u svom radu da nije moguće razdvojiti njihove zasluge za nauku i pripisati ih bilo jednom, bilo drugom.

Karl je čak zbog Gerti odbio mesto direktora instituta u Bufalu, jer tamošnji propisi nisu dozvoljavali da se zaposli bračni par. Prihvatili su drugi posao, na kojem je Gerti, kao žena, dobijala samo osnovnu platu. Međutim, 1946. Gerti je dostigla najviši nivo na akademskoj lestvici zvanja, postavši profesor na Univerzitetu u Vašingtonu, sa punim radnim vremenom. Za mnoge naučnike iz celog sveta biohemijska laboratorija u kojoj su radili Gerti i Karl predstavljala je cilj, gde su mogli da se, uz njih dvoje, kao vrhunske stručnjake, bave enzimologijom. Kasnije su šestorica od njihovih saradnika dobili Nobelovu nagradu. Jedan proizvod enzimske reakcije koju su Korijevi proučavali poznat je kao "Kori estar".

Iste godine kada je dobila Nobelovu nagradu, Gerti Kori je obolela od teške koštane bolesti, ali je, zdravog uma i sa nesmanjenim žarom, nastavila da se bavi naukom. Deset godina kasnije, u dobu od šezdeset jedne godine, podlegla je opakoj bolesti.

Osim Nobelove nagrade, dobitnica je velikog broja drugih nagrada i priznanja.

Literatura:

1. www.Nobelprize.org
2. www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/biography/cori.html
3. www.jwa.org
4. www.britannica.com
5. www.famousscienists.org

ROZALIN JELOU (ROSALYN SUSSMAN YALOW)

(Njujork 1921 – Njujork 2011)

Nobelova nagrada za fiziologiju / medicinu dodeljena joj je 1977. za "razvoj testova peptidnih hormona korišćenjem radioaktivnih supstanci"

Novootkrivenom tehnikom (RIA) omogućeno je ispitivanje jako malih uzoraka različitih tečnih supstanci, pre svega insulina u ljudskoj krvi i određivanje tragova stotina drugih hormona, enzima i vitamina. Tehnika je ključna za testove na kancer i druge bolesti, za ispitivanje krvi dobrovoljnih davalaca na hepatitis i određivanje terapijskih doza lekova.

Rozalin Jelou je rođena u ne mnogo imućnoj porodici, ali odlučnoj da ona i njen brat dobiju solidno obrazovanje. Posebno je tokom karijere isticala zahvalnost ocu, koji je smatrao da su žene po svojim mogućnostima potpuno ravnopravne sa muškarcima. Već u toku ranog školovanja Rozalin se isticala u matematici i hemiji, a kasnije u fizici. Profesori koji su joj predavali ove predmete shvatili su njen naučni potencijal i podsticali je da upiše studije. Po izbijanju rata 1941. i masovne mobilizacije rezervista, na univerzitetima se oslobađaju mesta do tada rezervisana samo za muškarce i počinju da se dodeljuju stipendije i ženama. Rozalin je to iskoristila. Sa dvadeset godina je upisala studije fizike i diplomirala sa visokim ocenama. Međutim, svi univerziteti na kojima je konkurisala za posao odbijali su je, pre svega zato što je bila žena i pritom još Jevrejka. Kolege su joj savetovale da nauči da kuca na mašini i pripremi se za sekretarske poslove. Upravo kada se spremala da na Kolumbija univerzitetu započne da radi kao sekretarica i tako sakupi novac za dalje usavršavanje, dobila je poziv od univerziteta u Urbanu (Ilinois) da bude predavač i asistent, što je odmah prihvatila. Posao predavača omogućavao joj je da nastavi doktorske studije bez plaćanja školarine. Bila je jedina žena od četiri stotine studenata i jedna od dvoje jevrejskih studenata. Drugi je bio Aron Jelou, njen budući muž. Zajedno su doktorirali fiziku 1945. Imali su dvoje dece, sina Benjamina i ćerku Elanu.

Rozalin je uspela da ostvari svoja dva životna cilja, da osnuje porodicu i da se posveti naučnom radu. Vodila je računa da porodica ne trpi zbog njenog posla. Sama je kuvala po propisima kašruta i brinula da uvek bude kod kuće u vreme ručka. Odlazila je u laboratoriju kasno noću kada bi završila kućne poslove, a ne retko je sa sobom vodila i decu. Govorila je da joj treba šezdeset do osamdeset časova rada nedeljno kako bi uspešno spojila ulogu žene i majke sa ulogom naučnika.

Njen najbliži saradnik tokom dvadeset dve godine istraživačkog rada na upotrebi radioaktivnih supstanci u medicini bio je Solomon Berson, lekar. Zajedno su zaslužni za razvoj RIA metode i uvođenje radioaktivnih izotopa u medicinsku dijagnostiku širom sveta. Svoj pronalazak nisu želeli da patentiraju.

Rozalin Jelou je dobitnica velikog broja nagrada i priznanja. Bila je profesor i saradnik u mnogim istraživačkim laboratorijama, bolnicama i institutima. Posle smrti Bersona objavila je šezdeset radova u vezi RIA. Na njen zahtev, laboratorija u kojoj su učinili prva otkrića, dobila je ime po Solomonu Bersonu.

Literatura:

1. www.nobelprize.org
2. www.jwa.org
3. www.biography.com
4. www.hebrewhistory.info
5. www.achievement.org

RITA LEVI- MONTALČINI (RITA LEVI- MONTALCINI)

(Torino 1909 – Rim 2012)

**Dobitnica je Nobelove nagrade za fiziologiju / medicinu 1986. za
"otkriće faktora rasta"**

**Nagradu je delila sa dugogodišnjim saradnikom Stenlijem Kohenom. U govoru prilikom
dodele nagrade istakla je njegovu zaslugu za svoj uspeh.**

Rita Levi-Montalčini bila je izuzetna žena koja je kroz svoj pionirski doprinos nauci i mukotrpan rad postala primer drugim ženama da slede njene korake.

Otkriće faktora rasta bilo je od fundamentalnog značaja za razumevanje mehanizma koji reguliše rast ćelija i organa, što je dovelo do boljeg razumevanja mnogih teških bolesti, kao što su tumori, degenerativna demencija, nakaznost, odloženo zarastanje rana, mišićna distrofija, Parkinsonova bolest itd.

Rođena je u sefardskoj porodici. Bila je najmlađa od četvero dece. Imala je sestru blizakinju Paolu, sestru Anu i brata Đina. Otac Adamo bio je elektroinženjer i nadareni matematičar, a majka Adel Montalčini talentovani slikar. U detinjstvu je maštala da postane pisac. Uzor joj je bila švedska književnica Selma Lagerlof. Rasla je u skladnoj porodici, u kojoj je otac bio dominantna ličnost. On se sa poštovanjem odnosio prema ženama, ali se protivio profesionalnoj karijeri svojih kćeri. Uprkos tome, Rita je za samo osam meseci naučila latinski i grčki, proširila znanje iz matematike, maturirala u srednjoj školi i 1930. upisala studije medicine u Torinu. 1936. je diplomirala uz najveće pohvale i odmah se zaposlila kao asistent čuvenog italijanskog histologa Đuzepea Levija. Upisala je i trogodišnju specijalizaciju iz neurologije i psihijatrije, u nedoumici da li da se posveti medicini ili elementarnim istraživanjima u neurologiji. Njena nedoumica nije dugo trajala. Musolini je 1938. izdao rasistički manifest, a zatim i zakone po kojima se Jevrejima zabranjuje bavljenje naukom i akademskim profesijama. Rita i njena porodica počinju izolovani život u kući, u kojoj ona pravi malu laboratoriju. Kako sama kaže, tu, u svojoj spavaćoj sobi, umesto na univerzitetu, osetila je radost istraživačkog rada. Svojeručno je izradila mikrohkiruršku opremu od igli za šivenje,

časovničarske pincete i drugih stvari koje su bile u kući. Kupovala je oplođena pileća jaja, izučavala normalni i abnormalni rast nervnih vlakana embriona i mnoga od tih jaja na kraju pojela. 1943. porodica odlazi u Firencu, gde se kriju uz pomoć prijatelja i partizana. Istovremeno pomaže kao lekar u jednom izbegličkom kampu, deleći patnju sa stotinama izbeglica sa severa zemlje, obolelih od infektivnih bolesti i trbušnog tifusa.

Po oslobođenju Italije 1945. vratila se sa porodicom u Torino i nastavila da radi na univerzitetu. Njenu karijeru naučnika iz osnova menja poziv profesora sa Vašingtonskog univerziteta u Sent Luisu, da nastavi davno prekinutu saradnju eksperimentišući na pilećim embrionima. Odlazi u Ameriku i neplanirano odlaže svoj povratak u Italiju, zahvaljujući izvanrednim rezultatima eksperimenata. Radila je prvo sa biologom Viktorom Hamburgerom, a zatim sa Stenli Kohenom, sa kojim je delila Nobelovu nagradu. U Sent Luisu postaje vanredni, a zatim 1958. redovni profesor. Na tom položaju ostala je do penzionisanja 1977. U međuvremenu je u Rimu osnovala istraživačku jedinicu i radila istovremeno na oba mesta. Obavljala je više odgovornih dužnosti.

Zapamćena je po tome što je iz Sent Luisa u Brazil nosila eksperimentalnog miša u ručnoj torbici da bi tamo mogla da izvrši neka ispitivanja.

U dugu listu nagrada i priznanja koja je dobila ubrajaju se i počasna zvanja Ambasadora dobre volje pri Ujedinjenim nacijama (1999) i Doživotnog italijanskog senatora (2001).

Literatura:

1. www.nobelprize.org
2. www.jwa.org
3. www.britannica.com
4. www.famousscientists.org
5. www.biography.com
6. www.en.wikipedia.org

GERTRUDA BELA ELION (GERTRUDE BELLE ELION)

(Njujork 1918 – Čapel Hil, SAD 1999)

Dobitnica je Nobelove nagrade za fiziologiju / medicinu 1988. na polju farmakologije za "otkriće važnih principa u lečenju primenom lekova"

Nagradu je delila sa ser Džejmsom V. Blekom i Džordžom H. Hičinsom

Proučavajući hemijski sastav obolelih ćelija organizma, Gertrude Elion, američka hemičarka, biolog i farmakolog, zajedno sa Džordžom Hičinsom uspostavila je do tada neuobičajen pristup u stvaranju lekova. Umesto probnih testova, koje često prate mnoge greške, Elion i Hičins su poredili biohemijsko ponašanje normalnih ljudskih ćelija i agenasa koji prouzrokuju bolest i napravili prvi lek koji blokira virusne infekcije, aciklovir. Razvili su lekove protiv malarije, herpesa, lek purinetol, koji se sa kasnije sintetizovanim lekovima koristi za lečenje leukemije kod dece, lekove koji sprečavaju odbacivanje presađenih bubrega i druge. Metodologija Gertrude Elion iskorišćena je za sintezu prvog leka protiv AIDS-a. Njen rad rasvetlio je način funkcionisanja DNK. Zaslužna je za uspostavljanje principa hemoterapije. Ima ukupno 45 patenata u oblasti medicine.

Rođena je u Njujorku, u jevrejskoj porodici imigranata. Otac je sa 12 godina došao iz Litvanije, a majka Berta Kohen sama sa 14 godina iz dela Rusije koji je kasnije pripao Poljskoj.

Rano detinjstvo je provela na Menhetnu u Njujorku, gde se otac Robert bavio zubarskom praksom. Po rođenju sina porodica se seli u Bronks. Za razliku od većine ljudi tog doba, Robert i Berta Eliot insistirali su na obrazovanju svoje dece. Smatrali su, prema jevrejskoj tradiciji, da jedino obrazovanje vodi uspehu. A Gertruda, ili kako su je zvali Trudi, bila je željna znanja. U svojoj autobiografskoj knjizi kaže da je u školi volela sve predmete, uživala u učenju i nije imala neku posebnu sklonost ka nauci. Koledž je završila sa najvišim ocenama, ali kao žena nije mogla da se zaposli ni u jednoj laboratoriji. Za studije se opredelila kada joj je deda umro od raka. Videvši koliko se patio, postavila je sebi kao životni cilj borbu protiv raka. Zbog toga se upisala na Njujorški univerzitet. Dvoumila se između hemije i biologije, ali se opredelila za

hemiju iz jednostavnog razloga što nije želela da učestvuje u sekciranju životinja. Diplomirala je 1941. Iako nikada nije doktorirala, tokom života je dobila titulu počasnog doktora na Harvardskom univerzitetu i na Politehničkom univerzitetu u Njujorku. Kao predavač bila je izuzetno cenjena i omiljena kod studenata.

Po izbijanju Drugog svetskog rata u industriji su se otvorili mnogi poslovi za žene. Radila je na kontroli kvaliteta u prehrambenoj industriji i predavala hemiju u srednjoj školi. 1944. se zaposlila u korporaciji *Burroughs Wellcome* i započela plodnu i blisku četrdesetogodišnju saradnju sa Džordžom Hičinsom. Već na samom početku zajedničkog rada on je u njoj prepoznao talenat i odmah počeo da joj poverava odgovorne zadatke.

Gertrude Elion je živela za svoj posao, ali je uživala i u životu. Volela je da putuje, posećuje operu, balet i pozorište, da fotografiše. Smrt verenika Leonarda Kantera od bakterijske infekcije 1941. toliko ju je pogodila da se nikad nije udavala. Posvetila se deci i unucima svoga brata.

1983. se zvanično penzionisala, ali je ostala aktivna. Radila je kao konsultant i počasni istraživač u *Burroughs Wellcome*, kao konsultant u Svetskoj zdravstvenoj organizaciji i kao konsultant u Američkoj asocijaciji za istraživanje raka. Dobitnica je mnogih priznanja. Dodeljena joj je Nacionalna medalja za nauku 1991. Prva je žena koja je kao pronalazač upisana u američku *Kuću slavnih*. Dobitnica je nagrade za životno delo. Upisana je na spomen tabli u Bulevaru Jevreja lauerata Nobelove nagrade u Rišon Lecionu u Izraelu, zbog "doprinosa napretku čovečanstva i poštovanju naše nacije".

Literatura:

1. www.nobelprize.org
2. www.jwa.org
3. www.biography.com
4. www.amuseum.org
5. www.achievement.org

ADA JONAT (ADA LIFSHITZ YONATH)

(Jerusalim 1939 –)

**Dobitnica je Nobelove nagrade za hemiju za 2009. za
"proučavanje strukture i funkcionisanja ribozoma"**

**Nagradu su ravnopravno delili Ada Jonat, Venkatraman Ramakrishnan i
Thomas A. Steitz**

Ada Jonat je skoro celu svoju naučnu karijeru posvetila otkrivanju strukture ribozoma, ćelijske "fabrike proteina". Ribozom je veoma složen molekul koji se nalazi u svim živim organizmima. Izučavanjem ribozoma objasnila je način delovanja preko dvadeset familija antibiotika, njihovo selektivno delovanje, mehanizam otpornosti organizma na lekove, učinak zajedničkog delovanje više lekova itd. Na taj način omogućeno je stvaranje efikasnijih lekova i njihovo uspešnije delovanje. U toku dvadesetogodišnjeg pionirskog istraživanja napravila je prvi bio-kristalograf koji je uneo revoluciju u biološka istraživanja.

Rođena je u gusto naseljenom, religioznom kvartu Jerusalima, punom verskih škola, sinagoga i malih prodavnica. Njeni roditelji su iz Poljske emigrirali u Palestinu 1933. Oboje su bili veliki cionisti i zalagali se za osnivanje jevrejske države. Majka joj se zvala Ester Lifnic. Otac Hilel bio je rabin, koji je i sam poticao iz rabinske porodice. Držali su malu bakalnicu, ali su slabo zarađivali i jedva povezivali kraj sa krajem. Uprkos siromaštvu, Ada je pohađala uglednu školu da bi dobila što solidnije obrazovanje. Otac joj je vrlo rano umro i posle njegove smrti porodica se preselila u Tel Aviv. Da bi mogla da nastavi školovanje u srednjoj školi, Ada je davala časove iz matematike. Uzor, mada ne i odlučujući faktor u njenom daljem profesionalnom opredeljenju, bila joj je Marija Kiri. Po završetku srednje škole u Jerusalimu upisala je studije hemije na Hebrejskom univerzitetu. 1962. je diplomirala. Dve godine kasnije magistrirala je na odseku biohemije, a 1968. doktorirala iz kristalografije X-zracima na čuvenom Vajcmanovom naučnom institutu u Rehovotu. Postdoktorske studije

završila je na Harvardu, kod budućeg dobitnika Nobelove nagrade za hemiju Vilijama Lipskomba, a zatim se vratila u Izrael.

1970. u Izraelu je osnovala prvu laboratoriju za izučavanje proteina kristalografskom metodom. Jedan duži period radila je na Maks Plank institutu za molekularnu genetiku u Berlinu, bila gostujući profesor Univerziteta u Čikagu, vodeći istraživač u odeljenju Max Plank instituta u Hamburgu, istovremeno radeći istraživačke poslove na Vajcmanovom institutu kao vodeći istraživač.

O značaju rezultata svojih istraživanja kaže: "Moji zaključci ne samo da mogu pomoći razvoju mnogo efikasnijih antibiotika, nego pružaju naučnicima novo oružje u borbi protiv bakterija otpornih na antibiotike – problem koji je jedan od najhitnijih medicinskih izazova 21. veka".

Član je Akademije nauka Ujedinjenih nacija, američke Akademije umetnosti i nauke, izraelske Akademije prirodnih i društvenih nauka, Evropske akademije nauka i umetnosti i Evropske organizacije za molekularnu biologiju.

Literatura:

1. www.jewishvirtuallibrary.org
2. www.nobelprize.org
3. www.jwa.org
4. www.wikipedia.org

LEONI NELI ZAKS (LEONIE NELLY SACHS)

(Berlin 1891 – Štokholm 1970)

Nobelovu nagradu dobila je 1966. za

"svoje izvanredno lirsko i dramsko pisanje, u kojem sa snažnom dirljivošću prikazuje sudbinu Izraela"

Nagradu su ravnopravno delili Neli Zaks i poznati izraelski pisac Josef Šmuel Agnon

Bila je ćerka bogatog industrijalca, odrasla u otmenoj četvrti Berlina. Učila je muziku i ples i rano počela da piše poeziju. Iako porodica nije odlazila u sinagogu, niti proslavljala jevrejske praznike, 1930, kada joj je umro otac, Neli postaje aktivan član Jevrejskog kulturnog društva u Berlinu. U to vreme antisemitizam je već uzimao maha u Nemačkoj. Kada su Neli i njena majka privedene na saslušanje u Gestapo, a njihov stan opljačkan, Neli je bila toliko potresena da više dana nije mogla da progovori ni reč. U proznom tekstu koji je objavila tokom života, ona objašnjava da joj je glas jednostavno nestao, jer "nije imao odgovor na to što se dešavalo".

Do 1940. Neli Zaks je živela u Nemačkoj, gde je zbog svog jevrejskog porekla jedva izbegla da bude odvedena u logor. Uz pomoć prijatelja iz književnih i kraljevskih krugova Švedske 1940. je, zajedno sa majkom, emigrirala u Švedsku. Otputovale su jednim od poslednjih putničkih aviona. Od tada je živela i radila u Štokholmu kao aktivni pisac i prevodilac. Za Švedsku se emotivno vezala još u mladosti. Spona je bila književnica Selma Lagerlef, sa kojom je Neli razmenjivala pisma i kroz čija dela je zavolela tu zemlju.

Kao pesnikinja postala je poznata u pedesetim godinama života. U svojoj prvoj knjizi poezije *In den Wohnungen des Todes* (U kućama smrti), iz 1947, veličanstveno prikazuje patnje svog doba, naročito patnje Jevreja. U poemi "O, ti dimnjaci" iz istoimene zbirke objavljene 1967, Izrael opisuje kao zajednicu koju povezuje kolektivno stradanje i sećanje na smrt u nacističkim koncentracionim logorima kada je "jevrejski narod leteo u vazduh kao dim". Po njoj, za one koji su preživeli, on je bio "vrhunac čežnje". Njene pesme, pisane modernim stilom, obiluju lucidnim

metaforama i proročkim tonovima jezika Starog zaveta, misticizmom i vizionarstvom. Takođe se dosta oslanjaju na nemačku romantičarsku tradiciju, što mnogi kritikuju.

U kasnijim zbirkama Neli Zaks ponavlja, razvija i naglašava patnju, pritiske, progone i smrt koji karakterišu život jevrejskog naroda. Snažnim jezičkim izražajem ona ih transformiše u gorku, ali ne beznadežnu ljudsku sudbinu.

U poetskoj drami *Eli* (1950) zauzima stanovište da se budućnost ne može graditi na mržnji i osveti. Nada se da njena poezija može da zaleči rane i bude neki novi početak. Drama je sa velikim uspehom izvođena na nemačkom radiju.

Neli Zaks je dobitnica brojnih književnih nagrada u Švedskoj i Nemačkoj.

Literatura:

1. www.Nobelprize.org
2. www.encyclopaedia.judaica
3. www.jwa.org

NADIN GORDIMER (NADINE GORDIMER)

(Springs, Južna Afrika 1923 – Johannesburg 2014)

1991. je dobila Nobelovu nagradu za književnost, jer je

"kroz svoje veličanstveno epsko pisanje veliki dar čovečanstvu"

Nadin Gordimer je najpoznatija južnoafrička književnica. Rođena je u jednom rudarskom gradiću pored Johannesburga. Otac Izidor bio je juvelir, emigrant iz Litvanije. Poticao je iz strogo ortodoksne jevrejske porodice, ali religiju nije praktikovao u svojoj kući. Samo je odlazio u sinagogu za tzv. *Velike praznike*. Majka Nan, rođena Majers, bila je Jevrejka koja je sa roditeljima iz Engleske došla u Južnu Afriku u ranom detinjstvu. Nadin je o judaizmu naučila tek kada je počela da studira uporedne religije, a svoj jevrejski identitet je vezivala za rođenje. Za nju je biti Jevrejkin isto kao i biti crn, "nešto unutar vas, u vašoj krvi i vašim kostima".

Počela je da piše sa devet godina, a sa četrnaest joj je objavljena prva kratka priča. Bila je poznata po borbi za ukidanje aparthejda u Južnoj Africi. Većina njenih dela bavi se moralnim i psihološkim tenzijama u njenoj rasno podeljenoj domovini. Podržavanje crne rase za izjednačavanjem prava sa belom rasom ne objašnjava time što pripada narodu koji je kroz istoriju trpeo stalna proganjanja i stradanja, već društvenom svesti i svojom savesti. Takvom stavu doprinelo je njeno preseljenje iz Springsa u boemsku, kosmopolitsku sredinu Johannesburga, gde posebno dolazi u dodir sa crnim piscima, umetnicima i kritičarima. Sama kaže da ju je novi život preneo "iz sveta beline u svet humanosti".

Napisala je četrnaest romana, od kojih je najpoznatiji *Priča moga sina* za koji je dobila Nobelovu nagradu. Prvi roman, sa dosta autobiografskih elemenata, objavila je 1953. Takođe je napisala jedanaest zbirki kratkih priča. Njeni romani otkrivaju istoriju Južne Afrike "iznutra", kroz likove i teme koji se odnose na period od 1940, pa nadalje.

Posle rušenja aparthejda počela je borbu protiv side u svojoj zemlji. 2003. je okupila dvadeset poznatih pisaca u projektu objavljivanja zbirke kratkih priča, kako bi se pomogli programi

prevencije i lečenja u Južnoj Africi. Među njima su bili Amos Oz, Suzan Zontag, Artur Miler i drugi.

Osim Nobelove, dobila je i mnoge druge nagrade i počasno zvanje na univerzitetima Jejl, Harvard, Kolumbija, Kejptaun. Bila je potpredsednik internacionalnog PEN kluba. Imenovana je za Ambasadora dobre volje pri Ujedinjenim nacijama.

Jedna je od osnivača Kongresa južnoafričkih pisaca. Ceo život provela je u Južnoj Africi.

Literatura:

1. www.Nobelprize.org
2. www.wikipedia.org
3. www.Encyclopaedia Judaica
4. www.jwa.org
5. *Haaretz* November 14, 2005

ELFRIDA JELINEK (ELFRIEDE JELINEK)

(Mircugšlag, Štajerska, Austrija 1946 –)

Nobelova nagrada za književnost dodeljena joj je 2004. za

"melodičnost zvuka i kontra zvuka u njenim romanima i komadima, koji sa ogromnim jezičkim žarom otkrivaju apsurd društvenih klišea i njihovu dominaciju"

Otac Elfride Jelinek bio je češki Jevrejin, po profesiji hemičar, koji je za vreme Drugog svetskog rata radio u važnoj strateškoj proizvodnji i na taj način izbegao stradanje. Mnogi članovi njegove porodice pobijeni su u Holokaustu. Majka joj je bila iz bogate bečke, katoličke porodice. Elfrida je odrasla i školovala se u Beču, a kao vrlo mala počela da uči klavir, orgulje, gitaru, violinu i violu da bi ispunila majčin san da postane "čudo od deteta". Kasnije je muzičko školovanje nastavila na odseku za kompoziciju Bečkog konzervatorijuma, a 1971. diplomirala na odseku za orgulje. Istovremeno je studirala pozorišnu umetnost i istoriju umetnosti.

Pisanjem je počela da se bavi u sedamaestoj godini, posle doživljenog nervnog sloma, kada se zatvorila u kuću i živela u izolaciji skoro godinu dana. U svetu književnosti debitovala je 1967, a 1969. dobila prvu nagradu. U kontaktu sa studentskim pokretom, njeno pisanje usmerava se u pravcu kritike društva, autoriteta i nejednakosti polova. 1970. objavljuje svoj prvi satirični roman. Posle udaje, ranih sedamdesetih, njen život odvijao se na relaciji Beč - Minhén. Nemačku čitalačku publiku osvojila je 1975. romanom *Ljubavnice*. Slede romani *Isključeni* (1980) i polu autobiografski roman *Pijanistkinja* (1983), po kojem je snimljen film. Ovi romani za temu imaju kompleksne društvene probleme, od nasilja do klasnog i polnog ugnjetavanja. Kao u većini dela Elfride Jelinek hronologija događaja isprepletana je sa slikama prošlosti i unutrašnjim mislima likova. U romanu *Lust* iz 1989. kritikuje društvo za seksualno nasilje nad ženama, a kritika se nastavlja i u mnogim kasnijim delima.

Način pisanja Elfride Jelinek ponekad je teško definisati, jer je njeno pisanje nešto između proze i poezije, opčinjenosti i hvalospeva, sa teatarskim scenama i filmskim sekvencama.

Radila je kao prevodilac, napisala jedan filmski scenario i libreto za operu, veliki broj pozorišnih i radio komada i prozних tekstova. Pored Nobelove nagrade, dobitnica je još mnogih nagrada i priznanja.

Literatura:

1. www.nobelprize.org

ELZA NOJMAN (ELSE NEUMANN)

(Berlin 1872 – Berlin 1902)

"Naučnik i pionir u vazduhoplovstvu"

Bila je prva žena naučnik koja je doktorirala na Berlinskom univerzitetu 1899, devet godina pre nego što je zvanično ženama dozvoljeno da studiraju. Iako je doktorirala fiziku, bavila se hemijom, vršila istraživanja u vazduhoplovnoj industriji i bila osnivač udruženja za pomoć studentkinjama.

Elza Nojman potiče iz imućne jevrejske porodice sa sedmoro dece, od kojih je jedino ona dobila visoko obrazovanje. Kako u njeno vreme nisu postojale škole za više obrazovanje u kojima su mogle da studiraju i žene, Elza je učila na privatnim časovima. Tek 1894. počela je da pohađa predavanja iz matematike, fizike, hemije i filozofije na univerzitetima u Getingenu i Berlinu, uz posebno odobrenje svakog predavača. Uočivši njenu inteligenciju i studioznost, podržavao ju je jedan od najvećih fizičara, Maks Plank. Doktorirala je fiziku 1899. Taj događaj je odjeknuo u berlinskoj šampi. Elza je iskoristila trenutnu popularnost i osnovala udruženje za stipendiranje žena koje žele da se obrazuju.

Svesna da u Nemačkoj, kao žena-naučnik, nema mogućnosti da se zaposli, odlazi u Englesku i radi jedno vreme u Kembridžu u Kevendiš laboratoriji. Po povratku u Berlin nalazi posao u privatnoj laboratoriji, baveći se hemijom. Istovremeno vrši istraživanja u novoosnovanoj vazduhoplovnoj industriji Nemačke. U junu 1902. bila je član posade dirizabla, zajedno sa njegovim tvorcom Ferdinandom Cepelinom i još nekoliko naučnika.

Samo mesec dana po obavljenom prvom letu, Elza Nojman je u julu 1902. stradala u laboratoriji dok je vršila eksperimente. Pretpostavlja se da se iz neopreznosti otrovala cijanovodonikom. Paradoksalno, za vreme boravka u Getingenu spasila je život budućem Nobelovcu Otu Valahu prilikom jedne nezgode u laboratoriji. O njoj i njenoj tragičnoj smrti naveliko se pisalo u berlinskoj štampi.

1904. Elzina majka je osnovala godišnju nagradu "Elza Nojman" na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Berlinu, koja se od 1906. do 1918. dodeljivala najuspešnijim studentima matematike ili fizike, bez obzira na pol. U ratnim uslovima 1918. kapital za nagradu se istopio, a do tada ni jednoj ženi nagrada nije dodeljena.

Literatura:

1. www.hu-berlin.de
2. www.en.wikipedia.org
3. www.jwa.org
4. "Elsa Neumann" – Jewish Women: A comprehensive Historical Encyclopedia

LIDIJA RABINOVIČ KEMPNER (LYDIA RABINOWITSCH KEMPNER)

(Kovno 1871 – Berlin 1935)

Na Berlinskom univerzitetu nikada nije dobila akademski položaj, čak je odbijen njen zahtev da dobije dozvolu da kao bakteriolog čita predavanja

Svetski poznat bakteriolog, specijalista za tuberkulozu, koja se tokom prve tri dekade 20. veka svom snagom borila za prava žena.

Rođena je u Kovnu, u Litvaniji, u bogatoj jevrejskoj porodici sa devetoro dece. Svi su pohađali univerzitet. Zbog diskriminacije žena i antisemitizma u svojoj rodnoj zemlji, odlazi na studije medicine u Švajcarsku, gde 1894. i doktorira. Profesionalnu karijeru je započela u Berlinu u Institutu za infektivne bolesti, pod vođstvom čuvenog Roberta Koha. Kada je upoznala svog budućeg muža, lekara i bakteriologa Valtera Kempnera, napušta ugledni položaj profesora u Americi i zajedno se vraćaju u Berlin. Valter nastavlja da radi kao lekar, a ona postaje stručnjak za tuberkulozu. Iako, kao žena, na Berlinskom univerzitetu nije uspjela da dosegne položaj profesora, za svoj rad dobila je mnogobrojna priznanja. Ugled je stekla kada je u jednoj berlinskoj mlekari otkrila potencijalnu opasnost prenošenja bacila tuberkuloze preko kravljeg mleka, događaj koji je u početku izazvao veliki skandal, a za koji je kasnije stekla visoko priznanje. Car Vilhelm II 1912. joj je dodelio titulu profesora. U *Priručniku nemačkog društva* iz 1930, među malobrojnim ženama, nalazi se i njeno ime. Bila je direktor bakteriološke laboratorije ugledne bolnice u Berlinu, urednik *Časopisa za tuberkulozu* i druga predsednica udruženja za stipendiranje žena, koje je osnovala Elza Nojman 1900-te. Posebno je bila uključena u rešavanje problema prava radnica, visoke smrtnosti odojčadi i zdravlja porodice. Godine 1933., sa usponom nacizma, oduzete su joj sve titule i počasti. Imala je troje dece, ćerku i dva sina. Ćerka Nataša je umrla od tuberkuloze 1932, a sinovi su emigrirali u Ameriku. Sin Robert učestvovao je na suđenju nacističkim ratnim zločincima u Nirnbergu 1945. Posle teške bolesti umrla je 1935.

Literatura:

1. www.jwa.org
2. Mary R.S. Creese, Ladies in laboratory II

LIZA MAJTNER (LISE MEITNER)

(Beč 1878 – Kembridž 1968)

"Žena koja stoji iza atomske bombe"

Najznačajnije otkriće Lize Majtner je nuklearna fisija, proces raspadanja atomskog jezgra u lančanoj reakciji, pri čemu se oslobađa ogromna količina energije. Ovo otkriće, koje predstavlja zajednički rad Lize Majtner i nemačkog hemičara Ota Hana, upotrebjeno je kao najstrašnije oružje tokom Drugog svetskog rata. Od 1939. se u Novom Meksiku odvijao projekat Menhetn, super tajni projekat izrade atomske bombe, upotrebjene 1945. za bombardovanje japanskih gradova Hirošime i Nagasakija. Liza Majtner je odbila ponudu da učestvuje u projektu.

Liza Meitner potiče iz imućne jevrejske porodice sa osmoro dece. Školovala se u privatnim školama i odmah pokazala talenat za matematiku i fiziku. Kao prva žena 1901. upisuje studije fizike na Univerzitetu u Beču, a već 1906. doktorira. 1908. napušta judaizam i prelazi u protestansku veru. Uz finansijsku podršku oca Filipa i majke Hedvige seli se u Berlin, gde je postojala veća šansa da se kao žena bavi naukom i gde je mogla da prisustvuje seriji predavanja najznačajnijih naučnika. Stručne radove je objavljivala koristeći samo prezime. Prvi put kada je poslala članak sa punim imenom i prezimenom, urednik časopisa joj je odgovorio "da ni ne pomišlja da objavi članak koji je napisala žena".

U Berlinu je ostala punih trideset godina, radeći sa hemičarem Otom Hanom na istraživanju radioaktivnosti. Bila je ispred svog vremena, držeći se strogih laboratorijskih pravila u rukovanju radioaktivnim supstancama. Zajednički su otkrili protaktinijum, radioaktivni hemijski element atomskog broja 91.

Tokom Prvog svetskog rata radila je u austrijskoj vojsci kao rentgen tehničar.

Zbog svog jevrejskog porekla, u atmosferi narastajućeg antisemitizma i jačanja nacizma, uz pomoć čuvenog Nilsa Bora 1938. beži iz Nemačke u Švedsku. Tokom boravka u Švedskoj preko pisama Hanu je davala uputstva o daljem toku istraživanja radioaktivnosti. Zajedno sa svojim rođakom, takođe poznatim fizičarem Otom Frišom, teorijski je objasnila pojavu fisije. Ne pominjući Lizu, Han je teoriju objavio i za pronalazak dobio 1946. Nobelovu nagradu.

Po završetku Drugog svetskog rata, Liza Majtner, užasnuta saznanjem o smrti miliona ljudi u nemačkim koncentracionim logorima, osuđivala je svoje nemačke kolege zato što nisu digli glas protiv nacističkog režima.

1958. se seli u Kembridž, gde ostaje do smrti.

Liza Majtner, koju je Ajnštajn nazivao "nemačka madam Kiri", nezasluženo je ostala u senci. Priznanja je dobila tek posle rata. Hemijski element atomskog broja 109, koji je otkrila mnogo godina ranije, 1991. je preimenovan u njenu čast kao "majtnerium".

Literatura:

1. www.users.higpond.com
2. www.washingtonpost.com
3. A Review Essay on "Lise Meitner and the Dawn of the Nuclear Age by Patricia Rife"
4. www.amazon.com, Lise Meitner - "A Life in Physics"

ROZALIND FRENKLIN (ROZALIND ELSIE FRANKLIN)

(London 1920 – London 1958)

"Briljantni hemičar, čije je izučavanje uz pomoć difrakcije x-zraka bilo ključno za određivanje strukture DNK"

Naučna istraživanja Rosalind Frenklin dovela su do razjašnjenja strukture dezoksiribonukleinske kiseline – DNK, molekula za prenos naslednih osobina svih živih organizama i mnogih virusa. Međutim, njene zasluge su osporavane, pa čak i ignorisane. Nobelovu nagradu za model DNK dobio je naučnik Moris Vilkins 1962.

Rosalind Frenklin je rođena u bogatoj i uticajnoj jevrejskoj porodici sa petoro dece. Od ranog detinjstva je pokazivala izuzetnu inteligenciju, a sa petnaest godina čvrsto je odlučila da se bavi naukom. Studirala je hemiju na Kembridžu. Prvo zaposlenje dobila je u Britanskoj asocijaciji za istraživanje i korišćenje uglja, a svoja istraživanja u toj oblasti iskoristila je za doktorsku disertaciju 1945.

1946. odlazi u Pariz i počinje da se bavi difrakcijom x-zraka, što potom dovodi do njenog otkrića "tajne života", odnosno strukture DNK, kad je 1951. prešla u London na King's koledž. Tu je napravila fotografije A i B oblika DNK na aparatu koji je sama usavršila, a "fotografija 51" postala je čuvena kao ključni dokaz u identifikaciji strukture DNK.

Uprkos tome što je posedovala visoke etičke kriterijume, sukobila se sa kolegom Morisom Vilkinsom, koji je bez njenog znanja obelodanio "fotografiju 51" naučniku Džeјmsu Votsonu, koji je takođe izučavao DNK. Krik i Votson su 1953. objavili model DNK i na osnovu toga kasnije dobili Nobelovu nagradu. Posle tog događaja napušta King's koledž i nastavlja da izučava poroznost uglja i mozaičku strukturu virusa duvana.

Umrla je od raka jajnika u 37. godini života.

Literatura:

1. Anne Piper: "Light on a Dark Lady"
2. www.biography.com
3. www.sdsc.edu
4. www.profiles.nlm

ANA FRANK (ANNELIES MARIE FRANK)

(Frankfurt na Majni 1929 – logor Bergen-Belzen 1945)

Trinaestogodišnja devojčica Ana Frank postala je poznata po svom potresnom dnevniku koji je vodila od jula 1942. do avgusta 1944, skrivajući se sa porodicom u potkrovlju jedne zgrade u Amsterdamu

Ana Frank je bila jedno od preko milion jevrejske dece koja su stradala tokom Holokausta. Bila je mlađa ćerka Ota i Edit Frank. Bezbrizan i udoban život porodice Frank u Nemačkoj prekinuli su nastala ekonomska kriza, politički uspon Hitlera i njegove nacionalsocijalističke partije i sve izraženiji antisemitizam. 1933. oni napuštaju Frankfurt i sele se u Amsterdam. U Amsterdamu Oto započinje novi posao, a Ana i njena tri godine starija sestra Margot nastavljaju redovno školovanje. Međutim, 1940. Nemci okupiraju Holandiju i počinju da primenjuju sve antijevrejske zakone koji su važili u Nemačkoj. Život porodice Frank iz osnova se menja.

Pošto je od malena volela da čita i piše i maštala da jednog dana postane pisac ili novinar, za trinaesti. rođendan Ana je od oca dobila dnevnik, sa ključem i karakterističnim crveno-belim karo koricama. Prvi zapisi u dnevniku opisuju život u uslovima diskriminacije, zabrana i oduzimanja građanskih prava Jevrejima. Posle poziva Gestapoa da Margot dođe u policiju na saslušanje, 6. jula 1942. porodica Frank najzad biva primorana da život nastavi, uz pomoć nekolicine prijatelja i Otovih poslovnih partnera, u unapred pripremljenim, skrivenim tavanjskim prostorijama. Sa njima se skrivalo još četvoro ljudi. Njih osmoro je tu provelo više od dve godine. Ono od čega su toliko dugo strahovali, desilo se vrelog, 4. avgustovskog dana. Otkriveni su, pohapšeni i odvedeni u logore. Ana i njena sestra Margot su ubrzo iz logora Vesterbork u Holandiji deportovane u Aušvic, a zatim u Bergen-Belzen. U logoru od tifusa prvo umire Margot, a zatim u martu 1945, neposredno pred oslobođenje, umire i Ana. Rat je preživeo jedino Oto, koji je pronašao dnevnik svoje ćerke i objavio ga u Holandiji 1947. Dnevnik je od tada doživeo bezbroj izdanja. Preveden je na više od šezdeset jezika. U njemu Ana opisuje nepravedno nametnut život osmoro ljudi u strahu i izolaciji. Svaku stranicu započinjala je sa "Halo, Kiti!". Njeno izražavanje je puno oštrih, jasnih, čak filozofskih zaključaka, nežnih opisa i preispitivanja sopstvene ličnosti u periodu odrastanja.

U zgradi u Amsterdamu u kojoj se porodica Frank krila, danas se nalazi muzej *Kuća Ane Frank*.

Literatura:

1. www.annefrank.org

BET MIDLER (BETTE DAVIS MIDLER)

(Honolulu, Havaji 1945 -)

"Božanstvena g-đica M"

Živela je i odrasla u rodnom gradu, među Azijatima, u sredini u kojoj je njena porodica bila jedina jevrejska porodica. Roditelji su joj se preselili iz Nju Đersija na Havaje još pre njenog rođenja. Otac joj je radio u mornaričkoj bazi kao moler. Majka, domaćica i krojačica, obožavala je Bet Dejvis i po njoj je Bet dobila srednje ime Dejvis. I njene dve starije sestre takođe su dobile imena po omiljenim glumicama njene majke. U srednjoj školi je bila đak generacije, ali se teško uklapala u sredinu zbog svog jevrejskog porekla. Ispunjavajući majčinu ambiciju da joj ćerke postignu značajnu glumačku karijeru, studirala je dramu na univerzitetu u Honoluluu, ali je studije napustila posle tri semestra. 1965. odlazi u Njujork gde, daleko od brodvejskih scena, danju glumi u dečijim predstavama, a noću u predstavama za odrasle. Prvu ulogu na Brodveju dobija u mjuziklu *Violinista na krovu*, a odmah zatim i ulogu u komadu *Spasenje*. 1970. počinje da nastupa po homoseksualnim barovima Njujorka, što joj je bila odskočna daska za buduću karijeru. 1972. izdaje prvi album *Božanstvena g-đica M* i odlazi u Holivud. Ubuduće naziv albuma postaje njeno neformalno profesionalno ime.

Prvu filmsku ulogu dobija u filmu *Rose* 1979, u kojem igra ulogu rok pevačice u priči zasnovanoj na tragičnom životu Dženis Džoplin. Za tu ulogu dobija nagradu *Zlatni globus* i nominaciju za *Oskara*, a istoimena pesma postaje hit. Posle jednog neuspelog filma nije snimala sve do 1986, kada počinje kao komičarka u filmu *Down and Out in Beverly Hills*. Od tada je snimila više filmova i dobila još dva *Zlatna globusa* 1992. i 1994 (od četiri nominacije). Osim na filmu, snimala je televizijske serije, imala svoje šou programe, gostovala u poznatim američkim šou programima, i pozajmljivala glas Diznijevim crtanim junacima. Ukupno je snimila 35 uloga na filmu i televiziji i dva puta je bila nominovana za *Oskara*.

Od prvobitnih nastupa u gej klubovima, kada se proslavila svojim mecosopranom, stigla je i do najprestižnijeg koncertnog Karnegi Hala u srcu Njujorka. Između ostalog, tokom karijere duge skoro pola veka snimila je 14 solo albuma, dobila tri Gremi nagrade, tri Emi nagrade i specijalnu

Tomi nagradu. Prodala je preko trideset miliona albuma širom sveta, a veliki broj njenih pesama zauzimao je sam vrh top listi popularnosti.

Osim glumom i pevanjem, Bet Midler bavila se pisanjem, filmskom produkcijom i preduzetništvom. Napisala je knjigu za decu *Saga o božanskoj bebi*. Knjiga je objavljena 1983, a kasnije je u vidu postera, na kojem je prikazana Bet kako čita svoju knjigu, korišćena za promociju biblioteka u akciji u kojoj su učestvovali slavne ličnosti iz sveta filma.

Dobitnica je nagrada za glumicu godine i za najpopularniju glumicu u serijalima. Takođe je nagrađivana za svoj rad u oblasti produkcije filma. Dodeljena joj je zvezda na čuvenom *Bulevaru slavnih* u Holivudu.

I dalje je vrlo aktivna. Bavi se humanitarnim radom. Osnovala je fondaciju za obnovu zapuštenih parkova u siromašnim delovima Njujorka i veliki je protivnik pretvaranja parkova u građevinsko zemljište. Pomaže najsiromašnije studente.

Literatura:

1. www.en.wikipedia.org
2. www.jwa.org
3. www.imdb.com
4. www.thebiographychannel.co.uk

MAJA PLISECKAJA (MAYA MIKHAYLOVNA PLISETSKAYA)

(Moskva 1925 -)

Maja Pliseckaja je jedna od najvećih i najharizmatičnijih svetskih balerina. Unela je revoluciju u svet baleta i postala uzor milionima mladih, ambicioznih umetnika širom sveta.

Legendarna balerina Maja Pliseckaja rođena je u jevrejskoj umetničkoj porodici. Njena majka Rahela Meserer glumila je u nemim filmovima, a tetka i teča takođe su bili vezani za balet i igru. Otac Mihail bio je inženjer i direktor rudnika, ali veliki ljubitelj baleta. Pogubljen je 1935. za vreme Staljinove čistke, a majka sa sedmomesečnim sinom uhapšena i odvedena u radni logor u Kazahstanu. Maju je prihvatila i do 1941. odgajala tetka sa majčine strane Šulamit Meserer, takođe balerina, koja je kasnije osnovala Tokijski balet.

Maja je počela da igra sa devet godina kod tadašnje velike balerine Elizabete Gert u baletskoj školi Boljšoj teatra, u kojem je imala prvi nastup već sa jedanaest godina. Kada je diplomirala koreografiju 1943, primljena je u Boljšoj teatar kao glavna balerina i u njemu ostala do 1990. Posle odlaska sa baletske scene velike ruske balerine Galine Uljanove, Maja Pliseckaja 1962. postaje primabalerina. Dugo joj nije bilo dozvoljeno da ide na turneje na Zapad iz političkih razloga. Njen uspon kao balerine bio je brz. Prilikom prvog gostovanja u Americi 1959. postiže veliki uspeh. Dobija ulogu za ulogom i počinje intenzivno da nastupa van Rusije. Postavila je nove standarde u baletu, kako u tehnici izvođenja tako i u dramskom izražaju. Volela je široke, čiste pokrete, dinamične skokove u prostoru, dramatiku, strast. Jedan kritičar je napisao da ruke može uviti kao zmijsa i potom ih pustiti da se njišu kao na vetru. Ulogu labuda u *Labudovom jezeru* tako je živo igrala da je samo talasastim pokretima ruku njeno nepomično telo stvaralo iluziju kako labud klizi po glatkoj vodenoj površini.

Bila je član Baleta Pariske opere od 1961. do 1964. Osamdesetih godina je radila kao umetnički direktor Rimske opere i baleta i Španskog nacionalnog baleta u Madridu. Kada je napunila

šezdeset pet godina, prestala je da igra kao solo balerina u Boljšoj teatru. Od 1994. predsedava godišnjem međunarodnom baletskom takmičenju pod nazivom *Maja*. Dobitnica je mnogih nagrada. Nosi titulu "apsolutne primabalerine".

Literatura:

1. www.russiapedia.rt.com

MIRA SANJINA-ŠILJEGOVIĆ (MIRA BAUM)

(Bršadin, Hrvatska 1921 – Beograd 2010)

Primabalerina i koreograf, dobitnica mnogih priznanja za svoj umetnički doprinos

Odrasla je i školovala se u Zagrebu, gde je pohađala Školu modernog plesa. U Beču je 1938. upisala Umetničku akademiju i istovremeno pohađala školu valcera. Bila je odličan student, ali se nakon Anšlusa¹ vraća u Zagreb i upisuje Dramsku školu Tita Strocija, poznatog pozorišnog umetnika i pedagoga. On joj je nadenuo ime Sanjina, govoreći da stalno sanjari. Mira je ime prihvatila kao svoje umetničko.

Tokom 1938/39. se usavršavala u Londonu. Prvi nastup imala je 1940. u Zagrebu, a zatim u Beogradu i Ljubljani. Jedna od koreografija sa kojom je nastupala bila je njena sopstvena.

Kada je počeo rat, sa tadašnjim suprugom se sklanja u Šumadiju, potom odlaze u Split i na Brač. Uz pomoć Ive Lole Ribara prebacuju se na slobodnu teritoriju. Tokom rata organizovano je Pozorište narodnog oslobođenja Jugoslavije pri Vrhovnom štabu, čiji članovi oni postaju 1943. Sa pozorištem je učestvovala na II zasedanju AVNOJ-a, u Slovenskim igrama Antonjina Dvoržaka. U Beograd se vratila posle oslobođenja.

Bila je članica ansambla Baleta Narodnog pozorišta od 1944 - 1969, a 1948/49. je nastupala sa baletskim ansamblom JNA.

Igrala je u mnogim baletima domaćih i svetskih autora. Posebno se proslavila ulogama španskih likova. Bavila se veoma uspešno koreografijom. Njene koreografije su igrane kako u baletima, tako i u operama. Bila je koreograf nacionalnog ansambla narodnih igara i pesama *Kolo*. Gostovala je na festivalima u Edinburgu, Visbadenu, Parizu, Firenci, Beču, Atini, Barseloni, Kairu, Peking. Bila je partnerka čuvenog baletskog igrača Milorada Miškovića.

---

¹ Anšlus – Pripajanje Austrije Nemačkoj 1938.

Posle penzionisanja, 1971, osnovala je *Studio za modernu igru*. Radila je sa mladim igračima. Bila je prvi predsednik Udruženja baletskih umetnika Srbije. Odlikovana je Ordenom zasluga za narod i Ordenom Republike sa srebrnim vencem, dobila nagradu Vlade NR Srbije za umetničku delatnost, Zlatnu plaketu grada Beograda i Posebno priznanje za vrhunski doprinos nacionalnoj kulturi Republike Srbije 2009.

Sahranjena je na Jevrejskom groblju u Beogradu.

Literatura:

1. "Znameniti Jevreji Srbije" , Savez jevrejskih opština Srbije, 2010.
2. www.savacentar.net

ENI LEBOVIC (ANNIE LEIBOWITZ)

(Konektikat, SAD 1949 -)

"Foto aparat ima sposobnost da zaboravimo na sopstvenu prisutnost u datom trenutku. Ne u smislu skrivanja, vec činjenice da zaboravaljamo fizičku prisutnost gledajući kroz objektiv"

Ana - Lu Lebovic rođena je u jevrejskoj porodici kao treće od ukupno šestoro dece. U srednjoj školi se zainteresovala za umetnost, pre svega muziku. Umetnički institut u San Francisku upisala je 1967. sa namerom da postane nastavnik slikanja. Po povratku sa putovanja iz Japana, gde je kupila svoj prvi foto aparat, upisala je časove fotografije.

Na nagovor prijatelja 1970. poslala je svoj portfolio rok magazinu *Rolling Stone*. Jan Vener, glavni urednik časopisa, oduševljen radovima, odmah joj je dao zadatak da fotografiše Džona Lenona, člana legendarne grupe The Beatles. Crno-beli potret sa razbarušenom kosom mladog Lenona našao se na naslovnoj strani novine u januaru 1971. Narednih deset godina, kao glavni fotograf, slikala je najznačajnije svetske muzičare - Bob Dilana, Peti Smit, Bob Marlija, Brus Springstina, Igi Popa i mnoge druge. Sada već istorijska fotografija, na kojoj potpuno nag Džon Lenon u fetalnom položaju grli obučenu Joko Ono, nastala je 8. decembra 1980, nekoliko sati pre ubistva legendarnog muzičara.

1975. angažovana je kao lični fotograf grupe Rolling stones na njihovoj američkoj turneji. Nastale fotografije opisane su kao "jedne od najrečitijih slika ikada napravljene u svetu rock and roll-a".

Za američki časopis *Vanity Fair* počela je da radi 1983. Od brojnih fotografija koje je uradila za naslovnicu magazina, najviše pažnje su izazvale naga Demi Mur u podmakloj trudnoći i Vupi Goldberg u kadi punoj mleka.

Klio nagradu⁸ osvojila je 1987. za portrete slavnih ličnosti koji koriste Amerikan ekspres karticu. Fotografije su korišćene u reklamnoj kampanji Amerikan ekspres kompanije.

---

⁸ Klio (Clio) nagrade su jedno od najpriznatijih međunarodnih takmičenja na svetskom nivou u oblasti reklamiranja, dizajna i komunikacija

Književnicu Suzan Zontag upoznala je 1989 kada je angažovana da napravi fotografiju za poleđinu njene knjige *Sida i njene metafore*. Emocije koje su se razvile kod obe umetnice bile su više od prijateljstava. Njihova partnerska veza trajala je do smrti Suzan 2004. godine.

Izložba Eninih fotografija organizovana u *National Portrait Gallery* u Vašingtonu 1991. izazvala je veliku pažnju. Broj posetilaca za pet nedelja premašio je posetu na godišnjem nivou. Kao katalog izložbe izašla je knjiga *Fotografije: Eni Lebovic 1970-1990*, sa blizu 200 fotografija. Tokom 1993, zajedno sa Suzan, boravila je u Sarajevu gde je dokumentovala strahote rate. Jedna od slika iz tog vremena je fotografija bicikla, položenog na krvavoj ulici, koji je do pre samo nekoliko minuta vozio dečak pogođen iz snajpera.

Katalog izložbe *Život fotografa: 1990 – 2005*, organizovane 2006. u Bruklinskom muzeju u Njujorku, pored portreta poznatih, prikazuje i osobe iz privatnog života umetnice - dete, roditelje, rodbinu, Suzan Zontag, a po prvi put i nju samu.

Američko udruženje urednika fotografije u časopisima proglasilo je 2005. Eni za najboljeg fotografa čiji se rad našao u proteklih četrdeset godina na naslovnim stranama.

Za Dizni kompaniju 2007. napravila je seriju fotografija slavni ličnosti u ulozi junaka iz crtanih filmova.

Eni Lebovic tokom višedecenijske karijere uspela je da stvori jedinstven, prepoznatljiv stil. Postala je poznata pre svega po provokativnim portretima poznatih. Kako sama kaže, tokom rada uspevala je sa lakoćom da opusti osobe koje fotografiše. Nagovarala ih je da prave neobične grimase, da rade totalno "lude" stvari kako bi se izbegli statični portreti, kamenog izraza lica. Poslu je pristupala veoma profesionalno. Detaljno se upoznava sa životom i radom portretisanih.

Ispred njenog objektiv, pored muzičara, našli su se poznati glumci, reditelji, sportisti, političari, ljudi iz šou biznisa - Klint Istvud, Meril Strip, Majkl Džordž, Džoni Dep, Penelope Kruz, Nikol Kidman, Šon Pen, Tom Kruz, Suzan Sarandon, Kejt Vinslet, En Hatavej, Selma Hajek, Adrijen Brodi, Džordž Kluni, Leonardo Dikaprio, Vudi Alen, Kventin Tarantino, Pedro Almodovar, Džordž Buš, Dezmond Tutu, Bil Klinton, Barak Obama, kraljica Elizabeta, Martina Navratilova, Rodžer Federer, Marija Šarapova, Mihail Barišnjikov, Opra Vinfri, Kejt Mos, Žizel Bundšen, Džeri Hol ...

Eni Lebovic, bez obzira smatrali mi njene radove komenrcijalnim ili pravim umetničkim delima, sigurno je jedna od najznačajnijih fotografa današnjice, uvek korak ispred svog vremena.

Literatura:

1. www.johnpaulcaponigro.com/blog/12935/28-quotes-by-photographer-annie-leibovitz
2. biography.yourdictionary.com/annie-leibovitz
3. www.pbs.org/wnet/americanmasters/episodes/annie-leibovitz/life-through-a-lens/16

EVA FIŠER

(Daruvar, Kraljevina Jugoslavija 1920 –)

"Oduvek sam bila slikar, samo slikar. Sem toga ne bih mogla ničim drugim da se bavim. To je ono što sam odabrala slobodno po sopstvenoj savesti. Takvo osećanje je povremeno užasno teško, a ponekad nosi gorčinu tokom života."

Rođena je u Daruvaru, u porodici istaknutog talmudiste i rabina Leopolda Fišera. Osnovno školovanje završila je u Vršcu. U Lionu je pohađala Akademiju likovnih umetnosti, sve do izbijanja Drugog svetskog rata. Po povratku u Beograd 1941, sa majkom Kornelijom i mlađim bratom, prebegla je preko Albanije u Split, a odatle na Korčulu. Život u logoru na Korčuli, na teritoriji pod italijanskom okupacijom, kako sama kaže, nije bio toliko strašan. Italijanska vlast uspevala je da, koliko je to bilo moguće, zaštiti Jevreje sve do kapitulacije 1943. Zahvaljujući takvom odnosu Italijana prema zarobljenim Jevrejima, Evi i njenom bratu bilo je dozvoljeno da posećuju bolesnu majku u splitskoj bolnici. Ubrzo su dobili dozvolu da pređu u Bolonju, gde se odmah pridružila antifašističkoj organizaciji *Partito d'Azione*. Zahvaljujući odanim prijateljima i koristeći lažno prezime Venturi, uspela je da spase sebe, majku i brata. Otac i najveći deo porodice stradao je u Holokaustu.

Nakon rata Eva je odabrala Rim za mesto svog stanovanja i umetničkog stvaranja. U njemu je, u galeriji *La Finestra*, imala prvu izložbu 1947. Kao aktivan član rimske umetničke grupe *Via Margutta* družila se sa brojnim značajnim umetnicima među kojima su bili slikari Mario Mafai, Renato Gutuzo, Amerigo Tot, Karlo Levi. Blisko prijateljstvo ostvarila je i sa De Kirikom, Salvadorom Dalijem, Pablom Pikasom, a u Parizu sa Markom Šagalom. Jedno vreme je boravila i stvarala u Madridu, Jerusalimu i Hebronu.

Veliki poštovaoci i kolekcionari umetnosti Eve Fišer bili su Hemfri Bogart, Loren Bekol i Henri Fonda. Za jednu od njenih izložbi italijanski kompozitor Enio Morikone komponovao je 1989. muziku pod nazivom *Eva Fischer, Pittore*.

Izlagala je u prestižnim svetskim galerijama. Njena dela ostavljaju jak utisak na publiku neobičnim koloritom i snažim metaforičkim motivima koji se kreću od figuracije do lirske apstrakcije i enformela.

Nezaobilazna tema umetnosti Eve Fišer je jevrejski identitet i mračna sećanja na Holokaust. Želela je da na platnu zabeleži sve lično proživljene strahote i, kako kaže, nadala se da će joj slikarstvo biti ritual katarze. Međutim, nije mogla sav taj užas da zaboravi, niti da oprost. Ciklus slika posvećen Holokaustu izložila je samo jedanput.

Eva Fišer je dobitnik brojnih nagrada za umetničko stvaralaštvo kako u Italiji, tako i u Izraelu. Prestižna italijanska nagrada *Cavaliere al merito della Repubblica Italiana* za doprinos u kulturi dodeljena joj je 2008.

Neka od svojih dela umetnica je 1978. poklonila Jevrejskom istorijskom muzeju u Beogradu.

Literatura:

1. www.evafischer.com
2. Znameniti Jevreji Srbije, Savez jevrejskih opština Srbije, Beograd, 2011.

HANA ORLOF

(Starokonstantinov, Ukrajina 1888 – Tel Aviv 1968)

"Počinjem tako što veoma temeljno napravim nekoliko crteža modela. Onda prelazim na skulpturu, pa zatim odbacujem model jer mi on više nije potreban."

Starokonstantinov, grad u kojem je rođena Hana Orlof, bio je važan ukrajinski trgovački centar. Jevreji, većinom Hasidi⁹, počeli su da ga naseljavaju već krajem 16. veka. Ubistvo cara Aleksandra II 1881. i neosnovana optužba Jevreja za njegovu smrt, označila je početak strahovitog pogroma. Pod takvim pritiskom Hana sa porodicom odlazi 1905. u Palestinu. Kako je znala hebrejski jezik, odmah je dobila posao krojačice. Takođe, pridružila se organizaciji *Hapoel Hacair*¹⁰, pomažući i obučavajući mlade devojke koje su se tek uselile u zemlju. Ubrzo joj se ukazala mogućnost da predaje krojenje i šivenje u srednjoj školi u Hercliji. Podstaknuta mogućnošću da radi kao učiteljica, 1910. je otišla na školovanje u Pariz kako bi stekla diplomu iz ovih predmeta. Nije ni slutila da će grad svetlosti i umetnosti postati njen novi dom.

Po dolasku u Pariz radila je kao šegrta u ateljeu Žana Pakina, čuvenog modnog dizajnera. Okružena umetnicima sa Monparnasa, poput Osipa Zadkina, Amadea Modiljanija, Hajima Sutina, Pabla Pikasa, Marka Šagala i drugih, probudila je kod Hane strast za slikarstvom i vajarstvom. Prestižnu školu za umetnost i dizajn *École Nationale des Arts Décoratifs* upisala je 1911. Na *Académie Russe* (Ruskoj akademiji), koja je u to vreme bila neka vrsta radionice za mlade ruske umetnike, učila je vajarstvo. Postala je jedna od vodećih skulptora svoga doba poznata po izradi portreta poznatih iz umetničkog sveta Pariza sa početka 20. veka. Posebno interesovanje pokazala je za skulptoralni prikaz životinja, pre svega ptica, kao i majčinsku ulogu žene. Dela je stvarala od drveta, kamena, mermera, bronz.

⁹ Hasidi – ultraortodoksní Jevreji koji promovišu duhovnost kroz popularizaciju jevrejskog misticizma kao osnovnog aspekta vere. Pokret je osnovao rabin Bal Šem Tov u 18. veku.

¹⁰ Hapoel Hacair (Mladi radnik) – cionistička organizacija koju je osnovao Aron David Gordon 1905. Članovi su se zalagali za stvaranje poljoprivrednih komuna i obradu otkupljene zemlje u Palestini. Obnavljanje hebrejskog jezika, kao osnova buduće države, takođe je bio jedan od prioriteta.

Na Jesenjem salonu 1913. prikazala je svoja dva rada – *Glava jevrejskog dečaka* i *Gospođa Z.* U periodu od 1919. do 1923. posvetila se izradi grafika. Album portreta *Figures d'aujourd'hui* predstavlja prekretnicu u stvaralaštvu Hane Orlof kao potpune integracije kompozicije na grafikama u svet skulpture. U njemu su se našli pisac Žan Kokto, slikari Pablo Pikaso, Žorž Brak, Natalija Gončarova, Andre Deren, Moise Kisling, Mihail Larionov, muzičari Žorž Orik i Artur Honeger i skulptor Aleksandar Arhipenko.

Tih godina izlagala je na Međunarodnoj izložbi u Ženevi, na prvoj Ruskoj izložbi umetnosti i zanata u Londonu, na Jesenjem salonu u Parizu. U magazinu *Venety fair*, povodom samostalne izložbe koja je održana 1929. u Njujorku, piše: "Hana Orlof je verovatno najznačajnija skulptorka današnjice i u samom vrhu skulptora među oba pola."

U okupiranom Parizu, iako pod stalnim strahom, nastavila je da radi. Nastala je serija *sculpture de poche* (džepne skulpture). U julu 1942. Prebegla je sa sinom Elijem u Švajcarsku. U Ženevi je napravila preko pedest skulptura. Po završetku rata vratila se u svoj dom u Pariz. Kuća joj je bila opljačkana, a radovi uništeni. U Galeriji Francuske, u Parizu 1946, izložila je skulpturu *Retour* (Povratak), nastalu nakon ciklusa grafika posvećenih deportovanim i povratnicima iz rata.

Posle ponovnog uspostavljanja države Izrael 1948, posete pradomovini bile su sve češće. 1949. u Muzeju umetnosti u Tel Avivu održana je izložba na kojoj je prikazala trideset i sedam radova. Ostala je u Izraelu kako bi dovršila skulpturu Davida Ben Guriona, prvog premijera obnovljene zemlje, i spomenika *Heroj*, koji predstavlja simbol nacionalnog preporoda. Za kibuc Ein-Gev uradila je impresivni spomenik *Maternité* (Materinstvo), kao sećanje na članicu kibuca Hanu Tukman, koja je stradala za vreme Izraelskog rata za nezavisnost 1948.

Tokom ponovnog dolaska u Izrael 1955. angažovana je da napravi skulpturu posvećenu jevrejskoj ženi - radnici. Tako su nastale figure *Nosačice*, *Sejačice*, *Skupljačice*, *Kosačice*, a *Žena sa korpom* je izabrana za najbolju i bila postavljena ispred zgrade Histadruta¹¹ u Tel Avivu.

Zadnji dolazak Hane Orlof u Izrael bio je 1968. Organizovana joj je izložba povodom osamdesetog rođendana. Nažalost, već tada je bila vidno bolesna. Umrta je 18. decembra iste godine i sahranjena na groblju Kirjat Šaul u Tel Avivu.

---

¹¹ Histadrut - izraelska organizacija sindikata osnovana 1920. u tadašnjoj Palestini sa ciljem da organizuje privredne aktivnosti jevrejskih radnika

Literatura:

1. www.chana-orloff.com/Orloff/Estart.html
2. jwa.org/encyclopedia/article/orloff-chana
3. www.findagrave.com/cgi-bin/fg.cgi?page=gr&GRid=51088970

SONJA DELONE

(Ukrajina 1885 – Francuska 1979)

"Do danas slikarstvo nije bilo ništa drugo nego fotografija u boji, ali boja je uvek korišćena kao sredstvo da bi se nešto opisalo. Apstraktna umetnost je početak koji dovodi do oslobađanja od starih slikarskih formula. Pravo, novo slikarstvo će početi kada ljudi shvate da boja ima svoj sopstveni život, da beskonačne kombinacije boja sadrže poeziju i jezik mnogo izraženiji nego kod starog načina slikanja. To je tajanstveni jezik u skladu sa vibracijama, samim životom, bojom. U ovoj oblasti postoje nove i beskrajne mogućnosti."

Sonja Delone je rođena u siromašnoj jevrejskoj porodici kao Sara Štern. Kada joj je bilo samo pet godina usvojio ju je ujak Henri Terk, dobrostojeći advokat, koji nije imao dece. Dolaskom u novu porodicu u Sankt Petersburg, za Saru Štern, odnosno sada Sonju Terk, počeo je jedan sasvim nov i drugačiji život. Odrasla je okružena knjigama, muzikom, a pre svega likovnom umetnošću, obilazeći muzeje i galerije širom Evrope.

Sa osamnaest godina, na nagovor profesora iz srednje škole, nastavila je školovanje u Nemačkoj, na Akademiji likovnih umetnosti. Nakon dve godine upisala je u Parizu *Académie de La Palette*¹. Nezadovoljna načinom nastave, više vremena je provodila u galerijama nego u školi. Poznanstvo sa Vilhelmom Ude, velikim

nemačkim kolekcionarom i likovnim kritičarem, uvodi je u pariski umetnički krug. Venčali su se u Londonu 1908. U braku, za koji se govorilo da je pokriće za homoseksualne sklonosti Vilhelma, vezivalo ih je samo iskreno prijateljstvo i zajednička ljubav prema umetnosti. Tih godina je upoznala slikara Roberta Delonea², svog drugog muža. Kada im se rodio sin, sasvim spontano su u pačvork tehnici³ napravili prekrivač za dečiji krevet, koristeći snažne boje i geometrijske motive. Neki od kritičara smatraju da je ovo bila prekretnica u umetnosti Sonje Delone, odnosno prelazak sa perspektive i naturalizma ka apstraktnom slikarstvu.

Prvi komad odeće dizajnirala je 1913. To je bila duga, uska haljina sačinjena od roza, ljubičastih i narandžastih delova, koju je obukla na tango balu *Bullier*. Pod utiskom večeri provedene na balu, iste godine je nastala jedna od njenih najpoznatijih slika *Tango Bal Bullier*, koja predstavlja eksploziju boja i pokreta poput haljine u kojoj je igrala.

---

¹ Académie de La Palette je bila privatna umetnička škola u kojoj je cilj bio "pomirenje između slobode izraza i tradicije". Delovala je od 1888. do 1914.

² Robert Delone je bio francuski slikar i utemeljivač orfizma, umetničkog pravca u kome je boja glavno sredstvo oblikovanja.

³ Pačvork je tehnika šivenja koja različite komade tkanine spaja u celinu.

Izbijanje Prvog svetskog rata zateklo ju je u Španiji. Tu je upoznala Sergeja Djagiljeva, osnivača čuvene baletske grupe *Ballets Russes*⁴, od koga je dobija ponudu da dizajnira kostime za predstave *Kleopatra* i *Aida*. Jelek na haljini Kleopatre izazvao je senzaciju zbog izazovnih kružnih oblika crvene, zelene, plave i ljubičaste boje u predelu grudi. Popularnost koju je doživela u svetu mode iskoristila je i otvorila butik *Casa Sonia* u Madridu 1919., ne sluteći da će u narednim godinama to biti jedini izvor prihoda za porodicu. Njene odevne kreacije, toliko ispred svog vremena, bile su impresivne i privlačile mnogo veću pažnju nego slikarska platna. Znala je da osmisli po dvadeset modela u toku dana. Činilo se da nikada neće ostati bez novih ideja i inspiracije.

1920. se vratila u Pariz. Stan u kome su živeli, opremljen njenim radovima, postao je pravi umetnički salon. Česti gosti su bili pesnici i pisci Tristan Cara, Andre Breton, Luj Aragon i Filip Supo. Deo nameštaja danas se nalazi u pariskom *Musée des Arts Décoratifs*. Veliki uspeh postigla je na Međunarodnoj izložbi modernih dekorativnih i industrijskih umetnosti, održanoj u Parizu 1925, gde je u jednom od paviljona nazvanom *Boutique Simultanée* predstavila svoje radove širokoj publici. Popularnost je bila sve veća. Izlagala je u Londonu i Njujorku, a u Amsterdamu saradivala sa čuvenom robnom kućom Metz&Co. Na predavanju pod nazivom *Uticao slikarstva na umetnost oblačenja*, održanom na Sorboni 1927, predstavila je revolucionarnu ideju *prêt-à-porter*⁵.

Tokom tridesetih godina, pored modnog dizajna, pisala je članke za prestižne magazine, bavila se uređenjem prostora i izloga, izradom plakata. Nakon smrti Robera 1941, potpuno se posvetila promociji njegovih dela. Početkom pedesetih ponovo je počela da izlaže svoja dela. 1964. je imala čast da postane prva slikarka kojoj je za života upriličena retrospektivna izložba u Luvru. Na izložbi *L'Expo 1925*, održanoj u *Musée des Arts Décoratifs* 1965, cela jedna soba bila je posvećena njenim modelima i dizajniranim materijalima.

1975. je odlikovana najvišim francuskim odlikovanjem, ordenom Legije časti. Umrla je u Parizu 1979.

Sonja Delone ostala je upamćena kao vatreni promoter apstraktne umetnosti. Kombinovala je boju i oblik na svaki mogući način. Bila je dizajner sa smelim idejama daleko ispred svog vremena, bilo da se radilo o ženskoj modi ili maštovitom oslikavanju automobila poput Citroena B12.

---

⁴ Ballet Russes je bila baletska kompanija osnovana 1909. kao ogranak Carevog Carskog baleta iz Sankt Peterburga. Svoje predstave je izvodila u pariskom *Théâtre Mogador* i *Théâtre du Châtelet*, izazivajući senzaciju zbog razlike između ruskog baleta i onoga što je bilo popularno u Francuskoj toga doba.

⁵ Prêt-à-porter – francuski izraz koji znači "spremno za oblačenje" i odnosi se na odmah nosivu, praktičnu i neformalnu odeću, čija je proizvodnja, za razliku od Haute couture (Visoka moda), mnogo ekonomičnija i profitabilnija.

Literatura:

1. <http://www.fredmartin.net/Art-Histories/Delaunay-Sonia-and-Robert.pdf>
2. <http://www.telegraph.co.uk/culture/art/art-features/8668887/Sonia-Delaunay-a-life-of-contrasts.html>
3. <http://jwa.org/encyclopedia/article/delaunay-sonia>

ŠARLOTA LOTA KON (CHARLOTTE LOTTE COHN)

(Nemačka 1893 - Izrael 1983)

"Moj rad je bio, i ostaje do danas, u bukvalnom smislu ono što je bilo poznato kao slogan *Binjan Haarec* (izgradnja zemlje)."

Rođena je u porodici koja je bila vatreni pobornik cionističke ideje o životu svih Jevreja u jednoj zajedničkoj državi. Njen otac, dr Bernhard Kon, bio je predsednik cionističke organizacije u Berlinu i autor upozoravajućeg pamfleta *Vor dem Sturm: Ernste Mahnworte an die deutschen Juden* (Pred buru: Ozbiljno upozorenje nemačkim Jevrejima).

Od malih nogu Lota je pokazivala sklonost ka crtanju, a kasnije i matematici, što je opredelilo da 1912. upiše studije arhitekture. Pripadala je jednoj od prvih generacija ženskih studenata koje su diplomirale na *Technischen Hochschule Charlottenburg* (Tehnički univerzitet u Berlinu). Nakon završenih studija radila je na projektima usmerenim na izgradnju ratom razrušene Pruske, projektujući niskobudžetne kuće i poljoprivredne objekte, što se pokazalo kao dragoceno iskustvo po dolasku u Palestinu 1921.

U Palestini je postala vodeća ličnost u izgradnji zemlje kao jedina žena arhitekta. Sve do 1927. bila je glavni asistent Riharda Kaufmana, nemačkog arhitekta jevrejskog porekla, koji je od 1920. do 1932. bio na čelu kompanije *Hašharat Hajišuv*.¹

Lota je zajedno sa njim projektovala brojna stambena naselja u kibucima osnovanim do 1948. U jedan od najznačajnijih projekata Kaufmana spada izgradnja radničkog zadrugarskog naselja Nahalal, koje su 1921. u Jezraelskoj dolini osnovali jevrejski doseljenici iz istočne Evrope. Naselje je projektovano tako da se u centralnom krugu nalaze sve važne javne zgrade, dok se odatle, u obliku zraka, pružaju poljoprivredne zgrade i obradiva polja. Za ovo naselje Lota je uradila projekat za poljoprivrednu školu *Kuća Alef*, u kojoj su se školovale devojkje.

---

¹ Hašharat Hajišuv je kompanija Cionističkog pokreta, osnovana 1908. Rad kompanije bio je usmeren na otkup zemlje u Palestini od strane Jevreja, za obuku u poljoprivredi i za osnivanje jevrejskih poljoprivrednih naselja.

Od 1931. do 1969. u Tel Avivu je imala svoj arhitektonski biro. Projektovala je nekoliko privatnih kuća. Rezidencija doktora Teodora Zlocisti (1937), kao i poslovna zgrada *Šimon Binjan* (1936), obe izgrađene u Tel Avivu, postoje i danas. Takođe je projektovala i stambene blokove koji se sastoje od niza zgrada sa velikim brojem stanova, namenjene stanovništvu srednje klase. Po njenoj ideji izgrađen je 1932. pansion *Kaete Dan*, prvi smeštaj takvog tipa na samoj obali u Tel Avivu.

Učestvovala je na prestižnim izraelskim arhitektonskim takmičenjima kao što su *Central Zionist Buildings* (1927) i *Home for the Aged* (1937).

Kao arhitekta ostala je upamćena i prepoznatljiva, pre svega, po funkcionalnom stilu gradnje. Nikada nije bila zainteresovana za modernistička rešenja, već je stvarala dela u skladu sa svojim idealima, koja odišu jednostavnošću i u potpunosti su prilagođena životu novih useljenika.

Zahvalnost svom učitelju Rihardu Kaufmanu odala je kroz brojne članke koje je posvetila njegovom radu.

Literatura:

1. <http://www.cjudaicum.de/relaunch/en/content/lotte-cohn-pioneer-woman-architect-israel>
2. [baunetzwoche_150_2009.pdf](#)
3. <http://www.this-is-galilee.com/nahalal.html>
4. <http://jwa.org/encyclopedia/article/architects-in-palestine-1920-1948>

HELENA RUBINŠTAJN (CHAIA RUBINSTEIN)

(Krakov 1872 – Njujork 1965)

"Aladin je imao svoju lampu. Helena Rubinštajn je imala dvanaest teglica kreme za lice koje su joj pomogle da postane multimilioner i pokretačka snaga u kozmetičkoj industriji."

Rođena je u Poljskoj kao najstarija ćerka od osmoro dece Auguste i Horacija Rubinštajn. Otac joj je bio trgovac. Kratko je studirala medicinu u Švajcarskoj, a zatim emigrirala 1902. u Australiju. Stigla je sa vrlo malo novca, skromnim znanjem engleskog jezika i odlučna da se obogati. Promenila je svoje pravo ime Haja u zvučnije ime Helena. Među lokalnim uglednim ženama odmah je bila zapažena po prefinjenom stilu oblačenja i lepom tenu. Za razliku od njihove, od jakog sunca ogrubele kože, njena je bila kao porcelan, nežna i mlečno bela. Videvši mogućnost da zaradi prodajući kreme koje je sa sobom ponela iz Poljske, Helena je odmah reagovala. Pošto su sve kreme, napravljene kod kuće po majčinom receptu, dvanaest teglica ukupno, brzo razgrabljene, majka joj je slala nove količine. Ali ni to nije bilo dovoljno. Shvatila je da mora naći drugi način da zadovolji tražnju za svojim, kako je predstavljala, specijalnim kremama spravljenim po starom porodičnom receptu. Govorila je da sadrže retke biljke koje su mogle da se nađu samo na Karpatima. Neko vreme je radila u apoteci gde je naučila kako se vodi posao, a od jednog dermatologa je saznala kako se ljudsko tkivo regeneriše, postaje čvršće i odlaže starenje kože. U Melburnu je otvorila prvu radnju u kojoj je lansirala kremu pod nazivom *Crema Valaze*.¹ Osnovnu kremu je obogatila lanolinom, koji se u Australiji lako nabavljao po vrlo niskoj ceni, ekstraktom lavande, bora i jedne vrste lokvanja. Ubrzo je proširila paletu svojih proizvoda sapunima, losionima i mlekom za čišćenje lica. U poslu joj je pomagala sestra Ceska.

Kada je stvorila prvi kapital, otvorila je salon lepote u Londonu i udala se za plejboja Edvarda Titusa. Zajedno odlaze u Pariz, gde takođe otvara salon. Dolaskom u Njujork posao proširuje 1915. otvaranjem prvog u nizu lanaca salona kojih će kasnije biti širom Amerike.

---

¹ Reč valaze na mađarskom znači "dar sa neba".

Prema sopstvenim rečima, nikada nije imala vremena za ljubav. Prvi brak se ubrzo po dolasku u Ameriku raspao. Sa Edvardom je imala dva sina, ali nije bila poznata kao posvećena majka. Godinu dana nakon razvoda udala se za dvadeset tri godine mlađeg princa Gurielija. Sa njim je ostala do njegove smrti 1956.

Danas široku liniju proizvoda Helene Rubinštajn nastavlja kozmetička kuća *L'Oréal*.

Helena je bila veliki filantrop, pogotovo je pomagala Izrael. Osnovala je više fondacija, prikupljala sredstva za organizacije koje se bave medicinskim istraživanjima i rehabilitacijom, kulturom i stipendiranjem studenata. U Tel Avivu postoji Paviljon savremene umetnosti "Helena Rubinštajn", u kojem se nalaze minijaturne sobe sa kolekcijama njenih proizvoda.

Literatura:

1. www.dailymail.co.uk
2. www.jewishvirtuallibrary.org
3. www.amazon.com
4. www.en.wikipedia.org

ŽUŽI JELINEK

(Budimpešta 1920 -)

Modni stilista, dizajner, pisac.

Sa sedamnaest godina počela je u Parizu da radi za Ninu Riči. Istovremeno, kratko je radila i za Koko Šanel. Jedna je od prvih krojačica sa ovih prostora koja je napravila svetsku modnu karijeru . Oblačila je Jovanku Broz i bila njena prijateljica.

Rođena je u siromašnoj jevrejskoj porodici Ruže i Izidora Ferbera, kao najmlađe od troje dece. Oba roditelja bila su gluva. Porodica je živela u Budimpešti, ali po rođenju Žuži sele se u Zagreb. Iako je u Zagrebu živela očeva sestra, udata za bogatog Jevrejina, porodica Ferber je i dalje živela u siromašnom delu grada. Žuži je pričala da ih se bogata tetka stidela i prilikom njihovih poseta primala ih je u kuhinji, jer nisu bili dovoljno fini za njene salone. Takav ponižavajući odnos Žuži je teško doživljavala i već u to vreme zaklela se da mora da uspe u životu. Završila je krojačku školu i otišla u Pariz, gde je šila za Ninu Riči. Zbog rata, vraća se u Zagreb i počinje da šije za bogate jevrejske porodice. 1941. upoznaje zagrebačkog zubara Eriha Jelineka i udaje se za njega. Iz tog braka ima dvoje dece, sina i ćerku.

1941. ustaše hapse i deportuju njena dva brata u koncentracione logore, jednog u Kerestinec, drugog u Jadovno, gde su obojica stradali. Žuži se sklonila u Sušak i posredovanjem kod jednog italijanskog oficira uspela da spase roditelje. Za vreme rata bila je u partizanima, a posle rata ponovo je počela da radi kao krojačica. Sa četrdeset godina seli se u SAD i postiže značajan uspeh u poslu. Posle izvesnog vremena ponovo se vraća u Zagreb. Zatiče muža u ljubavnoj vezi sa kućnom pomoćnicom. On je napušta, a ona nastavlja naporno da radi i putuje po svetu. Iz ideoloških razloga to se nije dopadalo tadašnjoj vlasti. Bila je prinuđena da se iseli. Sa decom odlazi u Ženevu i nalazi najjeftiniji stan koji je mogla da plaća. Kasnije je u toj istoj ulici posedovala četiri kuće. Na poziv Tita vraća se u Zagreb 1964. i počinje da šije za Jovanku Broz. To joj je otvorilo put ka uspehu, jer je svoje modne kreacije počela da prodaje u Evropi, Americi i

Japanu. O svom povratku kaže: "Tito mi je branio da pod svojim imenom imam modne revije po svetu. Predlagao je da dođem natrag i radim kao anonimna krojačica u jednoj velikoj fabrici. Odbila sam". Kada je stigao poziv da bude lična krojačica Jovanke Broz, Žuži Jelinek se vratila u Jugoslaviju. U jednom od intervjua, sećajući se tih dana, izjavila je: "Pristala sam i došla u Beograd, gde me je maršal primio. Rekla sam mu da treba da nosi bela odela, a on je pristao. *Varteks* ih je šio. A Jovanku sam godinama posle toga oblačila. Išle smo i u Pariz na modnu Diorovu reviju. Bila je draga žena".

Udavala se četiri puta, ne odričući se ljubavi ni u poznim godinama. Za zagrebački magazin *Gloria* piše kolumne o najrazličitijim temama, često o muško-ženskim odnosima i seksu.

Stiven Spielberg joj je ponudio da o njoj napravi film u kojem bi bila glavni konsultant. Iako veoma polaskana, nije pristala, sa obrazloženjem da nema vremena. U devedesetoj godini je objavila osmu po redu knjigu pod nazivom *Žene, osvajajte*, koja predstavlja zbirku svih njenih kolumni objavljenih u listu *Gloria*. U devedeset drugoj godini počela je da piše knjigu *Živjeli muškarci*, za koju kaže: "Opet pišem o seksu i sad najozbiljnije ponavljam: to je najvažnija stvar na svijetu. Cijeli život plaćem za prvim mužem kojemu se u krevet uvukla naša kućna pomoćnica. Ja sam bila kriva..."

Literatura:

1. www.vecernji.hr
2. www.gloria.hr
3. www.en.wikipedia.org

GOLDA MEIR (GOLDA MABOVITCH, ГОЛДА МАБОВИЧ)

(Kijev 1898 – Jerusalem 1978)

"Njena posvećenost zemlji i svom narodu predstavlja uzor ljudske posvećenosti"

Golda Meir je bila četvrti premijer države Izrael od njenog osnivanja 1948. Iako je rođena u Kijevu, odrasla je u Americi. Zbog teškog ekonomskog stanja sa porodicom se preselila 1906. u Milvoki u državi Viskonsin. Tamo je završila učiteljski fakultet i radila kao nastavnik u školi. 1915. se učlanila u *Radničku cionističku partiju*. 1917. se udala za Morisa Mejersona. Sa njim 1921. odlazi u tadašnju Palestinu. Prvi smeštaj, kao i većinini novo useljenih, je bio kibuc, vrsta naselja kolektivnog tipa. Imali su dvoje dece, ćerku Saru i sina Menahema. 1951. Moris umire i ubrzo nakon njegove smrti ona menja prezime Mejerson u hebrejsko Meir.

Po dolasku u "staru novu domovinu" radila je u državnoj službi, a 1949. je izabrana u *Kneset*, izraelski parlament. Do 1956 bila je ministar rada, a potom ministar spoljnih poslova do 1966. Nakon smrti dotadašnjeg premijera Eškola Levija, a na predlog Radničke partije, čiji je bila član i aktivista, 1969. postaje premijer Izraela. Na tom položaju je bila do 1974. Za to vreme njenu vladu su potresali unutrašnji sukobi među vladajućom koalicijom. U takvoj klimi, 1973. izbio je Jomkipurski rat¹, koji je Izrael dočekao potpuno nespremno. Golda Meir je bila prinuđena da se povuče sa položaja premijera. Nasledio ju je Jicak Rabin.

Bila je veliki borac za ostvarenje sna jevrejskog naroda da se vrati u svoju pradomovinu. 1939. se, kao učesnica Cionističkog kongresa u Ženevi, zalagala za zaštitu evropskih Jevreja koji su već bili ugroženi i stradali još od vremena kada je Hitler postao kancelar Nemačke 1933. 14. maja 1948. bila je jedna od potpisnica Deklaracije o proglašenju Države Izrael.

Svojim angažovanjem, podstaknutim ljubavlju i ogromnom energijom za dobrobit jevrejskog naroda, bila je nezaustavljiva pokretačka snaga koju je znao ceo svet. Ušla je u legendu zbog svoje posvećenosti opštem dobru, izgradnji Izraela i ljubavi prema domovini.

---

¹ Jomkipurski rat se vodio između Izraela i koalicije arapskih zemalja pod vođstvom Egipta i Sirije između 6. i 26. oktobra 1973. Rat je počeo na dan jevrejskog praznika Jom Kipur.

Literatura:

1. Teodor Hetzl, "Altneuland" ("Stara nova zemlja")
2. www.jewishvirtuallibrary.org
3. www.mfa.gov.il

DONJA GRASIJA NASI MENDES (DOÑA GRACIA NASI MENDEZ)

(Lisabon 1510 - Konstantinopolj 1569)

**"Dok je još duboko u srcu, jevrejska duša žudi,
I napred ka istoku, oko ka Cijonu gleda"¹**

Rođena je kao Grasiya Beatrise de Luna Nasi u bogatoj sefardskoj² porodici poreklom iz Španije. Njeni roditelji, kao i većina Jevreja, bežeći od Inkvizicije³ stvorili su novi dom u susednoj Portugaliji. Nažalost, kao Jevreji, ni tu nisu bili dobrodošli. Jedina mogućnost da spasi život bila je da postanu *konversos*⁴.

1528. Grasiya Nasi se udala za Franciska Mendesa Benveniste, bogatog trgovca i bankara, takođe pokatoličenog Jevrejina. Sa iznenadnom smrću muža 1535, bogata udovica ostala je sama sa ćerkom Rejnom. Život u Lisabonu postao je nesiguran. Svakog trenutka moglo je biti otkriveno da nisu prave katolkinje i da se u tajnosti mole Bogu svojih predaka. Zbog toga, zajedno sa ćerkom i sestrom, odlazi u Antverpen kod Đoga Mendesa, Franciskovog brata. Zajednički nastavljaju porodični posao. Ubrzo, u nameri da joj se oduzme sva imovina i novac, stigle su od vlasti optužbe da je pokojni Francisko bio kripto - Jevrej. Kako bi svoju porodicu spasila, kao i veliko bogatstvo, spretno je vodila pregovore ubeđujući vlasti da to nije tačno, davala mito gde god je trebalo, pa čak i novčanu pozajnicu Filipu V, caru Svetog rimskog carstva. Pred sobom je imala jasan cilj, prvo da se domogne teritorije na kojoj će kao Jevrejka živeti slobodno, a potom da pomogne i svim drugim konversosima da napuste zemalje gde vlada Inkvizicija.

1544. uspela je da pobegne u Veneciju, a dve godine kasnije i njen nećak Josef Nasi, koji je ostao u Antverpenu kako bi oslobodio zaplenjenu imovinu. Život u Veneciji su zakomplikovale porodične svađe oko nasleđstva Franciska i Đoga Mendes. U ceo slučaj umešale su se mletačke vlasti, preuzevši na sebe ulogu arbitra da bi sprečili eventualni Grasiyin odlazak iz zemlje, a samim tim i odliv ogromnog kapitala. Međutim, pre nego što su vlasti donele odluku o oduzimanju novca, ona je 1549. uspela da pobegne u Feraru, grad u kojem je živela brojna zajednica portugalskih Jevreja.

U Ferari je porodica Mendes po prvi put bila slobodna i bez straha zbog jevrejskog porekla. Pored toga što je i dalje uspešno vodila porodičnu firmu, finansirala je kulturne aktivnosti

¹ Početni stihovi izraelske himne *Hatikva* (Nada)

² Jevreji Iberijskog poluostrva koji su odatle prognani krajem 15. veka

³ Inkvizicija je bila srednjevekovna ustanova Rimokatoličke crkve čiji je zadatak bio da progoni i kažnjava ljude proglašene jereticima.

⁴ Konversosi su bili Jevreji koji su od 1391. u Španiji proganjeni od rimokatoličke vlasti. U javnosti su se držali hrišćanske vere, ali su tajno upražnjavali judaizam. Često su pogrdno nazivani *maranos*, odnosno svinje.

jevrejske zajednice, pre svega štampanje knjiga. Najznačajnija knjiga iz tog vremena je *Biblija iz Ferare*, odnosno prevod Tanaha⁵ na đudeo- espanjol, govorni jezik Sefarda. Štampane su dve verzije. Jedna je bila posvećena Grasiji, kao znak zahvalnosti u naporima da se održi jevrejska vera širom Evrope uprkos zabranama Inkvizicije.

1553. novi dom je osnovala u bogatom konstantinopoljskom kvartu Galata. I dalje duboko posvećena jevrejskom životu, preuzela je na sebe ulogu vođe među Sefardima Otomanskog carstva. Nastavila je da se bavi dobrotvornim radom, pomagala sirotinju, izgradnju bolnica i sinagoga, versku delatnost.

1555. Pavle IV postao je novi papa. Jedan od najvažnijih zadataka koji je sebi postavio bio je da države koje su bile pod papskom jurisdikcijom "očisti" od *konversosa*. Prvi na udaru bili su Jevreji Ankone. Počela su užasna mučenja kojima su bili izloženi i neki od članova porodice Mendes. Ovaj događaj ponovo je doveo jednu od najmoćnijih žena u centar evropske pažnje. Iskoristila je svoje bogatstvo i uticaj, pa čak i pomoć sultana, u pregovorima da se odustane od užasnih represalija. Kao odgovor na stradanje svog naroda, Grasija je pokušala da nagovori jevrejske trgovce da obustave poslovanje sa Ankonom i da se sva roba preusmeri u grad Pezaro. Nažalost, delom zbog straha, delom zbog oprečnih rabinskih mišljenja, bojkot je propao. Ovo je bilo prvi put da Donja Grasija nije uspeła u svojim namerama.

Poslednje godine života, svesna neophodnosti povratka Jevreja u zemlju iz koje su pre više od hiljadu godina proterani, posvetila se osnivanju naselja u antičkom gradu Tiberijas, u Svetoj zemlji. Uprkos velikom arapskom protivljenju 1566. grad su naselile jevrejske izbeglice proterane sa Iberijskog poluostrva. Ova naselja su nažalost bila kratkog veka, ali je Grasija Nasi ostala upamćena kao mudra žena koja je uvidela važnost ponovnog stvaranja jevrejske države više od 300 godina pre nego što je istu ideju izneo Teodor Hercl na Prvom cionističkom kongresu u Bazelu.

Koliki je bio značaj ove mudre i hrabre žene koja je prkosila najmoćnijim vladarima svog vremena kako bi pomogla opstanak Jevreja, govori i podatak da je država Izrael 1992. štampala poštansku marku sa njenim likom, a 2010. na svečanoj ceremoniji, koju je predvodio predsednik Šimon Perez, odata je po prvi put zvanična zahvalnost Donja Grasiji kao jednom od pionira cionizma.

U Tiberijas u danas postoji *Casa Doña Gracia*, muzej posvećen jednoj od najvećih heroina jevrejskog naroda.

---

⁵ Tanah je hebrejsko ime za Bibliju. Sastoji se iz tri dela: Tore (Pet knjiga Mojsijevih), Neviim (Proroci) i Ketuvim (Spisi).

Literatura:

1. http://www.jewish-theatre.com/visitor/article_display.aspx?articleID=841
2. <http://jwa.org/encyclopedia/article/nasi-dona-gracia>
3. <http://www.jackwhite.net/iberia/mendes.html>

JUDIT RESNIK (JUDITH ARLENE RESNIK)

(Ohio, SAD 1949 – 1986)

NASA astronaut, doktor nauka, klasični pijanista

Rođena je u prvoj generaciji ruskih emigranata Marvina i Sare Resnik. Otac joj je bio optičar i u slobodno vreme kantor u sinagogi. Njena religiozna porodica je spadala u srednju višu klasu, koja je davala veliki značaj obrazovanju.

Judit je od malena pokazivala veliki talenat za matematiku i nauku uopšte. Pohađala je i Jevrejsku školu. Rano je postigla visok nivo klasičnog pijaniste. U školi su je smatrali izuzetno pametnom, disciplinovanom, perfekcionista i privlačnom. Volela je vožnju biciklom, trčanje i letenje.

1970. je sa najboljim ocenama završila elektrotehniku na univerzitetu u Pitsburgu, gde je upoznala Majkla Oldaka, svog budućeg muža, takođe studenta elektrotehnike. Na univerzitetu u Merilendu je stekla zvanje magistra i započela doktorski rad iz biomedicine. Razvela se 1975, a pri završetku doktorske disertacije 1977. prijavila se na konkurs za svemirski program koji je objavila NASA. Završila je doktorat, preselila se u blizinu Los Anđelesa gde je radila u kompaniji *Xerox*. Istovremeno se obučavala za astronauta. 1978, sa dvadeset devet godina, postala je jedna od šest žena u svemirskom programu NASA. Bila je druga Amerikanka koja je letela u svemir (posle Seli Rajd 1983.) i četvrta u svetu. Za šest godina provedenih u NASA specijalizovala se za daljinsku kontrolu jednog dela opreme letelice. Prvi let je obavila na brodu *Discovery* 1984. Sledeći put je poletela na brodu *Challenger* 28. januara 1986. Bila je zadužena za snimanje Halejeve komete. Nažalost, samo posle sedamdeset tri sekunde od uzletanja, usled curenja vodonika, brod je eksplodirao. Svih sedam članova posade je stradalo. To je bila jedna od najvećih nesreća u istoriji osvajanja svemira.

Judit Resnik je posthumno nagrađena Kongresnom svemirskom medaljom časti. NASA medalja za svemirske letove dodeljena joj je 1984. Jedan krater na Mesecu nosi njeno ime, uz imena ostalih nastradalih kosmonauta.

Literatura:

1. www.jsc.nasa.gov/Bios
2. jwa.org/encyclopedia/article/resnik-judith

BEATRIS ALEKSANDER

(Njujork 1895 – Palm Bič, Florida 1990)

"Madam Aleksander"

Proizvedeći lutke, prešla je put iz sumornog imigrantskog naselja do jedne od najuspešnijih žena-preduzetnica 20. veka.

Rođena je kao Berta Aleksander, u siromašnom delu Bruklina koji su naseljavali pretežno imigranti iz raznih zemalja. Majka Hana i otac (očuh?) Moric podsticali su svoju decu, Beatris i njene tri sestre, da marljivo rade i uče kako bi postigli u životu mnogo više nego što su oni sami uspeli.

Prvi kontakt sa lutkama Beatris je imala u očevoj radnji za popravku lutaka. U to vreme lutke su pravljene od porcelana i bile su lako lomljive. Dok je bila sasvim mala devojčica, Beatris je sebe zamišljala kao damu u kočijama, sa šeširom i nojevim perjem. Njena majka smatrala je to dostižnim jedino dobrom udajom. Međutim, Beatris se udala posle završene srednje škole za Filipa Bermana, koji nije mogao da ostvari njene snove radeći u personalnom odeljenju fabrike šešira. Pošto je završila šestomesečni kurs i ona je počela da radi kao knjigovođa. 1915 je rodila ćerku Mildred.

Njen uspon počeo je po izbijanju Prvog svetskog rata. Lutke u očevoj radnji uglavnom su bile nemačke proizvodnje. Usled embarga na uvoz robe iz Nemačke, posao je počeo da opada i polako da se gasi. Međutim, Beatris i njene sestre odlučuju da počnu da izrađuju krpene lutke za prodaju. Inspirisane ženama koje su učestvovala u ratnim naporima, izabrale su da kao prvu lutku naprave medicinsku sestru Crvenog krsta. Posao su nastavile i nakon završetka rata.

1923. uz pomoć kredita koji je jedva dobila zbog nepoverenja bankara prema ženama, Beatris osniva *Alexander Doll Company*. Zbog obima posla, još pre osnivanja kompanije, pod pretnjom razvoda naterala je muža da napusti svoj dotradašnji posao i počne da radi zajedno sa njom.

Tek što je posao počeo da napreduje, nastupila je poznata Velika depresija pred Drugi svetski rat. Beatris i njen muž morali su da se bore za opstanak kompanije. Rešenje su našli u stvaranju lutki po filmskim likovima. Prva takva lutka bila je Skarlet o'Hara. Takođe je bila jedna od prvih koja se bavila masovnom proizvodnjom lutki sa likom poznatih. Seriju je započela 1936. sa devojkama - petorkama Dion, rođenim u Kanadi dve godine ranije. Tokom odrastanja petorki, Beatris je stvarala nove lutke nalik na njih.

Nije bila zadovoljna krutim, nepomičnim licima krpenih lutaka, pa je otpočela da primenjuje novu tehniku oblikovanja tkanine kojom je stvarala živ, realističan lik. Odmah posle Drugog svetskog rata, bila je među prvima koji su počeli da koriste nove plastične materijale, proizvodeći tako lutke koje se nisu lomile.

Kasnih 20-tih godina ime kompanije menja u *Madam Aleksander*, što joj se činilo mnogo prefinjenije i u skladu sa njenim stremljenima iz mladosti.

Ranih 50-tih godina dobila je narudžbinu da napravi lutke koje predstavljaju krunisanje kraljice Elizabete II. Posle dugog studiranja i konsultacija Britanskog muzeja kostima, napravila je set od trideset šest lutaka koji se sastojao od kraljice, dvorskih dama, sveštenih lica, garde, rodbine itd. Posle samo dve godine od nastanka ove kolekcije, ponovo je uzburkala javnost lutkom Sisi, prvom lutkom koja je imala figuru i visoke potpetice. Njena lutka Sisi ugledala je svetlost dana četiri godine pre čuvene Barbike. Pravila je lutke prema likovima iz bajki, Romea i Juliju, lepotice sa juga Amerike, Kineskinje i još mnoge druge.

Bila je veliki filantrop, feministkinja i pre svega sposobna i odlučna žena.

Zvanično se povukla iz posla u devedeset trećoj godini. Kompanije je prodala 1988.

Zadnje godine života provela je na Floridi.

Literatura:

1. www.jewishvirtuallibrary.org

SESTRE SUZAN, SOFIJA I JUDIT POLGAR

Tri sestre - jedna legenda

Tri sestre Polgar, Suzan, Sofija i Judit čuvene su po tome što su sve vrhunske šahistkinje. Rođene su u Budimpešti, u jevrejskoj porodici. Vodeći se jasnom idejom da se "geniji ne rađaju, već se stvaraju", njihov otac Laslo i majka Klara smatrali su da deca mogu da postignu izuzetne rezultate u nekoj oblasti ako se u tome obučavaju od najranijeg detinjstva. Tu, neku vrstu eksperimenta, primenili su kod svoje dece, učeći ih kod kuće i usmeravajući ih na šah. Pored šaha, otac ih je naučio esperanto.

Najstarija sestra Suzan, rođena 1969. Prvi uspeh u šahu postiže već sa četiri godine, na turniru u Budimpešti koji se održavao za devojčice mlađe od

11 godina, rezultatom 10-0. Sa petnaest godina postala je najbolje rangirana šahistkinja na svetu. Takođe, sa četiri godine, sastavila je prvi šahovski problem i smatra se najmlađim sastavljačem objavljenih šahovskih problema. Ima titulu velemajestora. Osnovala je fondaciju za promociju šaha, napisala nekoliko knjiga, radi kao kolumnista u novinama.

Sofija je rođena 1974. Kao tinejdžerka od 14 godina iznenadila je šahovski svet osvajanjem turnira u Rimu 1989. Uspela je da savlada nekoliko jakih velemajestora i pobedila osvojivši 8 ½ poena od mogućih 9. Jedno vreme je bila rangirana kao šesta najbolja šahistkinja na svetu. Na jednom brzopoteznom turniru pobedila je svetskog prvaka Viktora Korčnoja koji je krajnji ishod meča ljutito prokomentario rečima da je to bila njena prva i zadnja pobeda protiv njega. Ima titulu internacionalnog majstora.

Najmlađa Judit rođena je 1976. i, kako sama kaže, odmah bila uključena u eksperimentalni program obuke svog oca. Rezultati su se pokazali vrlo brzo. Već sa devet godina počela je da pobeđuje na međunarodnim turnirima. Titulu svetskog velemajestora, koju je do tada nosio Bobi Fišer, osvojila je sa petnaest godina i time postala najmlađi velemajestor na svetu. Pobeđivala je na turnirima na kojima su igrali svetski prvaci kao što su Karlsen, Karpov, Spaski, Smislov,

Topalov, Anand, Ponomarov i drugi. Tradicionalno, šah se smatra muškom igrom, ali Laslo Polgar se oduvek protivio da se njegove ćerke takmiče na isključivo ženskim turnirima. Govorio je da je šah oblik intelektualne aktivnosti i stoga ne prihvata bilo kakvu vrstu diskriminacije šahistkinja.

Judit Polgar se smatra u istoriji šaha najjačom šahistkinjom na svetu. Ambasador je Evropske Unije za projekat *Šah u škole*, a takođe je osnovala i fondaciju sa istim ciljem - šah kao nastavno sredstvo. Sa sestrom Sofijom za decu je napisala dve knjige o šahu.

Literatura:

1. en.wikipedia.org
2. www.juditpolgar.com/en/biography
3. www.susanpolgar.com/susan-polgar-biography
4. www.people.com

Jevrejska opština Pančevo

IZLOŽBA

Istaknute žene jevrejskog porekla

AUTORI

Barbara Panić, Miroslava Kon Panić i Darko Derikrava

AUTOR TEKSTA ZA KATALOG

Barbara Panić i Miroslava Kon Panić

IZLOŽBENA POSTAVKA

Narodni muzej Pančevo

LEKTOR

Dragan Dolić

DIZAJN I PRIPREMA ZA ŠTAMPU

Darko Derikrava i Barbara Panić

ŠTAMPA

Digitalna štampa i štamparija STEAM 013

TIRAŽ

150

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

929-055.2(=411.16)

ПАНИЋ, Барбара
Istaknute žene jevrejskog porekla /
[autori Barbara Panić, Miroslava Kon Panić,
Darko Derikrava]. - Pančevo : Jevrejska
opština Pančevo, 2014 (Pančevo : Steam 013).
- 66 str. : ilustr. ; 25 cm

Na vrhu nasl. str.: Evropski dani jevrejske
kulture 2014. - Podaci o autorima preuzeti iz
kolofona. - Tiraž 150. - Napomene i
bibliografske reference uz tekst.

ISBN 978-86-88979-03-0
1. Кон-Панић, Мирослава [аутор] 2.
Дерикрава, Дарко [аутор]
а) Јеврејке - Биографије
COBISS.SR-ID 209319436

ГРАД ПАНЧЕВО

НАРОДНИ МУЗЕЈ ПАНЧЕВО

